

PUTOKAZI

Priručnik za unapređenje
kvaliteta nastave na
Pravnom fakultetu
Univerziteta
“Džemal Bijedić”
u Mostaru

PUTOKAZI
PRIRUČNIK ZA UNAPREĐENJE KVALITETA NASTAVE NA PRAVNOM FAKULTETU
UNIVERZITETA „DŽEMAL BIJEDIĆ“ U MOSTARU

Izdavač :
Pravni fakultet Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Godina izdanja:
2012.

Autorski i projektni tim:
dr. sc. Osman Pajić, voditelj projekta
mr. sc. Nerma Čolaković - Prguda
mr. sc. Šejla Maslo Čerkić
mr. sc. Denis Pajić
mr. sc. Lana Bubalo
mr. sc. Ramajana Demirović

Grafička obrada i dizajn:
Salko Kovačić
Ale Puzić

Fotografija:
Harun Hasanagić

Tiraž:
50 primjeraka

Podršku u realizaciji i publikovanju PRIRUČNIKA pružilo je Federalno ministarstvo obrazovanja i nauke kroz projekat „Analiza studentske pasivnosti i prijedlog mjera za poboljšanje kvaliteta nastave u skladu s Bolonjskim procesom“

PUTOKAZI

**Priručnik za unapređenje
kvaliteta nastave na
Pravnom fakultetu
Univerziteta
"Džemal Bijedić"
u Mostaru**

PREDGOVOR

PRIRUČNIK za unaprijeđenje kvaliteta nastave na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ rezultat je realizacije projekta: „Analiza studentske pasivnosti i prijedlog mjera za poboljšanje kvaliteta nastave u skladu sa Bolonjskim procesom“.

Osnovnu pokretačku snagu razvoja u svim segmentima modernog i demokratskog društva trebali bi predstavljati univerziteti odnosno fakulteti kao mjesta slobode misli i razvoja novih ideja. Bosanskohercegovačko društvo u stanju u kome se danas nalazi, opterećeno brojnim ekonomskim, političkim, socijalnim i drugim problemima, nije nikada trebalo jaku akademsku zajednicu kao što je treba danas. Pod akademskom zajednicom u širem smislu podrazumijevamo kako nastavno osoblje tako i studente kao njezine buduće članove.

Iako je Univerzitet „Džemal Bijedić“ (a time i Pravni fakultet) trajno opredjeljen za razvoj i osiguranje kvaliteta u visokom obrazovanju u skladu sa Bolonjskom deklaracijom još od 2003.godine, postojeće stanje je još uvijek zabrinjavajuće. Visokoškolske ustanove su izgubile na svom ugledu prvenstveno zbog brojnih političkih i finansijskih problema s kojima se suočavaju, ali i zbog loše slike koju same šalju javnosti

S druge strane, opšteprisutna je pasivnost studenata, nezainteresovanost za uspješno studiranje i sticanje novih znanja, kao i postizanje izvrsnih rezultata u toku studija. Studiranje ne uživa ugled među mladima, te se samo mali broj studenata istinski posvećuje učenju i studiranju u pravom smislu te riječi. Većina studenata aktivno ne učestvuje u nastavnom procesu, nisu članovi studentskih organizacija, ne učestvuju u procesu donošenja odluka koje se tiču njih samih, niti se bave naučno-istraživačkim radom. Njihovo studiranje se uglavnom svodi na dobijanje prolazne ocjene na ispitu i stjecanje uslova za upis u narednu godinu studija, bez istinskog zanimanja za nauku i obučavanje za uspješno obavljanje svog poziva u budućnosti.

Osjećajući dužnost i potrebu da reaguju na ovakvo stanje, autori su pristupili izradi i realizaciji ovog projekta sa dva ključna cilja:

1. Dati potpuni uvid u kvalitet nastave na Pravnom fakultetu sublimirajući rezultate statističkih podataka, mišljenja studenata, nastavnika i saradnika o kvaliteti nastave.
2. Identificirati i ukazati na najznačajnije probleme i uzroke, te predložiti konkretne i efikasne mjere za njihovo otklanjanje i poboljšanje ukupnih uslova studiranja.

Implementacija mjera predloženih u ovom dokumentu bi, osim navedenog, trebala u konačnici doprinijeti tome da ova visokoškolska ustanova povrati svoju osnovnu ulogu u smislu stvaranja kvalitetne kritične mase studenata prijeko potrebnih za pozitivne promjene u društvu.

Osnovni zadatak ovoga projekta jeste istražiti uspješnost studiranja na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru, aktualne probleme kao i uzroke istih, vezane za nastavni proces, uključujući analizu prolaznosti, prisutnosti nastavi, prosječne ocjene, nastavnih metoda, odnosa između nastavnika i studenata, angažmana studenata, kako u organima fakulteta, tako i u široj društvenoj zajednici (nevladin sektor, studentske organizacije i sl.). U funkciji ovog zadatka članovi projektnog tima su kreirali, sproveli i obradili ankete sa studentima svih godina studija, obradili statističke podatke referentnih službi Fakulteta, kreirali i obradili upitnike sa nastavnicima i saradnicima te organizovali okrugle stolove i radionice sa studentima, nastavnicima i saradnicima te nevladinim organizacijama.

Budući da su iskustva drugih fakulteta značajna, u sklopu Projekta su realizirane dvije studijske posjete: Pravnom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu i Pravnom fakultetu Univerziteta u Beogradu. Opredjeljenje za posjetu

upravo ovim ustanovama je motivirano prvenstveno činjenicom da su iste dosta dalje otišle u implementaciji Bolonjskog procesa u odnosu na pravne fakultete u Bosni i Hercegovini. Njihova pojedina rješenja su svakako našla mjesto u ovoj publikaciji u obliku konkretnih prijedloga za poboljšanje kvaliteta studiranja i na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru.

Strukturu ove publikacije čine dva dijela. Prvi dio sadrži jasno formulisane i obrazložene probleme i poteškoće studiranja. U drugom dijelu su predložene konkretne mjere za otklanjanje poteškoća i problema sa kojima se suočavaju studenti, ali i nastavno osoblje Pravnog fakulteta.

Istinski se nadamo da ova će ova publikacija biti tek početak aktivnosti Pravnog fakulteta usmjerenih ka razvijanju i inoviranju mehanizama za promovisanje i realizaciju kulture kvaliteta.

Projekat je implemetiran u periodu od decembra 2010. do februara 2012. godine.

Iskrenu zahvalnost za implemetaciju Projekta kao i publikaciju ovog dokumeta dugujemo Federalnom ministarstvu obrazovanja i nauke koje je prepoznalo njegov značaj i pružilo finansijsku podršku.

Autori

Mostar, april 2012. godine

“Kvaliteta nastave sastoji se od kvalitete procesa i kvalitete proizvoda, dakle od pojedinačno postignutih ciljeva, razvijenih postignuća studenata-učenika i više ili manje uspješnog korištenja vremena.”

(Kiper, H./Mischke, W., Uvod u opću didaktiku, EDUCA, Zagreb, 2008., str. 79.)

UVOD

SVRHA ISTRAŽIVANJA

Jedan od osnovnih ciljeva projekta „Analiza studentske pasivnosti i prijedlog mjera za poboljšanje kvaliteta nastave u skladu sa Bolonjskim procesom“ je istraživanje uzroka neuspješnog studiranja i evidentne studentske pasivnosti¹⁾. Rezultati empirijskog istraživanja bi bili korisni za stvaranje pretpostavki za predlaganje mjera i promjena koje bi doprinjele poboljšanju kvaliteta nastave.

1) Prema ranijim istraživanjima vršenim na Pravnom fakultetu prosječno trajanje studiranja je 7 godina.

NAČIN PRIKUPLJANJA PODATAKA

U istraživanju studentskog mišljenja o uzrocima neuspješnog studiranja i mogućnostima poboljšanja kvaliteta nastave učestvovali su studenti svih godina, popunivši posebno osmišljen anonimni upitnik sa pitanjima otvorenog tipa.

Upitnik je proveden u maju 2011. godine.

Upitnik se sastojao od tri dijela. Prvi dio je obuhvatio pitanja o obilježjima studenata učesnika istraživanja koji je omogućio statističku analizu profila studenata, a obuhvatio je sljedeće relevantne podatke: spol, dob, mjesto stanovanja, način studiranja (redovni, vanredni, redovni samofinansirajući), tok studija i troškove studiranja.

Drugi dio je obuhvatio pitanja o uzrocima i okolnostima (ne)uspješnog studiranja na Pravnom fakultetu. Studenti su odgovarali na 23 pitanja otvorenog tipa. Njihovi odgovori su obrađeni statističkom metodom te predstavljeni u drugom dijelu ovog dokumenta. Odgovori na postavljena pitanja su omogućili uvid u studentsko mišljenje o glavnim uzrocima i pokazateljima (ne)uspješnog studiranja, čime su se stvorile pretpostavke za prijedlog određenih mjera za poboljšanje kvaliteta nastave, što bi posredno moglo doprinjeti i povećanju uspješnosti studiranja.

Treći dio upitnika sadrži pitanja o Bolonjskom procesu i reformi studija prava. Odgovori na ova pitanja pokazuju u kojoj mjeri su studenti upoznati sa Bolonjskim procesom te koje bi se pozitivne promjene mogle uvesti na studij prava.

I. OBILJEŽJA STUDENATA UČESNIKA ISTRAŽIVANJA

Analiza navedenih podataka je omogućila dobijanje potpune slike o studentima koji su učestvovali u provedenom istraživanju.

Anketa je obuhvatila 120 studenata na sve četiri godine studija koji su pohađali predavanja ili vježbe u toku provođenja ankete (jedna sedmica u mjesecu maju 2011. godine). Članovi projektnog tima su u okviru svojih časova vježbi izdvojili neophodno vrijeme za anketiranje, prije čega su upoznali studente sa projektom i njegovim ciljevima. Napominjemo da su odgovori studenata varirali od opširnih i detaljnih do šturih i nepreciznih. Razlog tome jeste način koncipiranja anketnih pitanja koja su uglavnom bila otvorenog tipa. Generalni zaključak jeste da su studenti pretežno bili zainteresovani za odgovaranje na anketna pitanja, te da su se trudili dati potpune odgovore.

SPOLNA STRUKTURA PO GODINAMA

godina	žene	muškarci	ukupno
prva	20	23	43
druga	30	6	36
treća	12	1	13
četvrta	22	6	28
ukupno	84	36	120

Prikaz 1. SPOLNA STRUKTURA

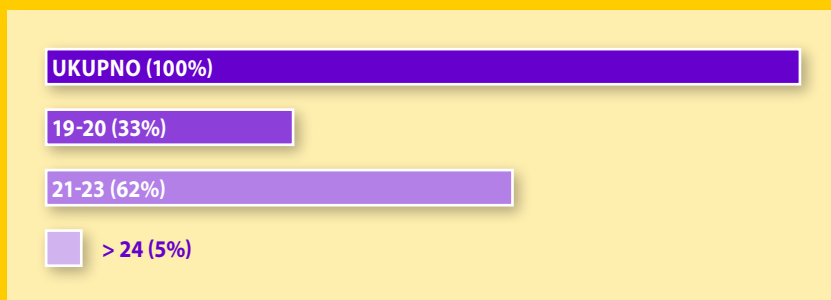

Kao što je vidljivo iz Prikaza 1. većina anketiranih studenata su žene, što i odgovara ukupnoj strukturi upisanih studenata na pravni studij (61%-39%).

DOBNA STRUKTURA PO GODINAMA

godina	19-20 god.	20-23 god.	> od 24 god.	ukupno
prva	40	3	-	43
druga	-	36	-	36
treća	-	13	-	13
četvrta	-	22	6	28
ukupno	40	74	6	120

Prikaz 2. STAROSNA STRUKTURA

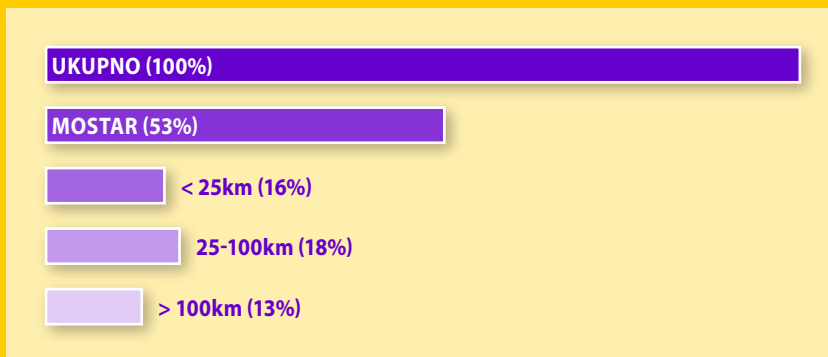

Ono što je vidljivo iz Prikaza 2. jeste da starosna struktura uglavnom odgovara godini studija koju studenti pohađaju, što znači da je najveći broj njih odmah nakon završetka srednjoškolskog obrazovanja upisao Pravni fakultet, te da uglavnom nisu upisivali istu godinu studija više puta. Ovakav zaključak je posljedica činjenice da redovni studenti koji su prvi put upisani u određenu godinu studija uglavnom i prisustvuju predavanjima i vježbama, dok to nije slučaj sa ponovcima. Činjenica da studenti upisuju studij odmah nakon okončanja srednjoškolskog obrazovanja je pozitivna, s obzirom da ne prave duže pauze u procesu obrazovanja.

MJESTO STANOVANJA PO GODINAMA

godina	Mostar	< 25km	25-100km	> 100KM	ukupno
prva	25	6	8	4	43
druga	15	7	10	4	36
treća	10	1	2	-	13
četvrta	13	5	2	8	28
ukupno	63	19	22	16	120

Prikaz 3. STRUKTURA PO MJESTU STANOVANJA

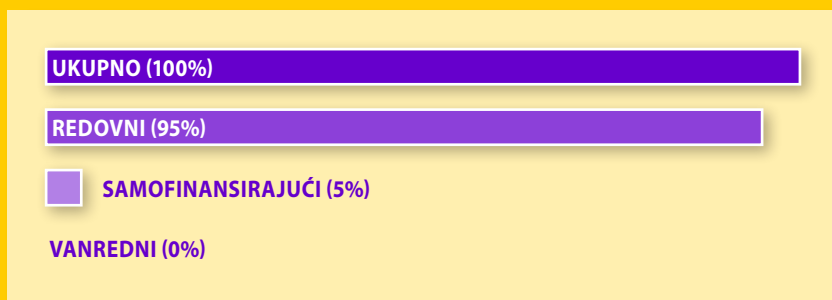

Studenti Pravnog fakulteta uglavnom dolaze iz Mostara i bliže okoline (53%), iako nije zanemariv broj onih koji dolaze iz ostalih mjesta u HNK, ali i drugih kantona, što je prikazano u daljem tekstu. Značajan porast studenata iz Mostara vidljiv na prvoj godini studija, u odnosu na starije godine.

NAČIN STUDIRANJA

godina	redovni	r. samofinan.	vanredni	ukupno
prva	42	1	-	43
druga	32	4	-	36
treća	13	-	-	13
četvrta	27	1	-	28
ukupno	114	6	-	120

Prikaz 4. STRUKTURA PO NAČINU FINANSIRANJA

Skoro svi anketirani studenti imaju status redovnog studenta, što je i logično, s obzirom da su oni obavezni pohađati nastavu, dok to nije slučaj s vanrednim studentima. To znači da vanredni studenti nažalost nisu obuhvaćeni anketom, tako da nema podataka o njihovom mišljenju. Za njih bi, međutim, bio potreban drugi tip ankete, s obzirom da se oni ne susreću sa problemima vezanim za sam proces i kvalitet nastave. Međutim, pitanje pasivnosti se svakako može posmatrati i iz njihove perspektive, tako da bi u sličnim projektima u budućnosti i o tome trebalo voditi računa.

TOK STUDIJA

godina	nisu ponavljali	pon. godinu 1	pon. god. > 1	mijenjali status	ukupno
prva	43	-	-	-	43
druga	26	10	-	-	36
treća	12	1	-	-	13
četvrta	22	6	-	-	28
ukupno	103	17	-	-	120

Prikaz 5. TOK STUDIJA

UKUPNO (100%)

NISU PONAVLJALI GODINU (53%)

PONAVLJALI GODINU JEDNOM (14%)

PONAVLJALI GODINU VIŠE OD JEDNOM (0%)

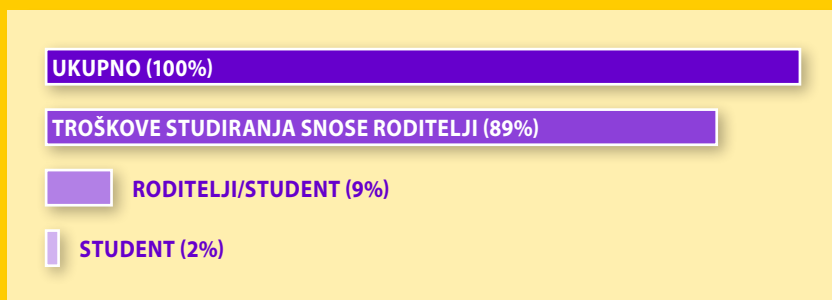
MIJENJALI STATUS R/V (0%)

Kao što je naznačeno u analizi Prikaza 2. anketirani studenti su u najvećoj mjeri studenti koji prvi put upisuju određenu godinu studija. Dok na prvoj godini nema ponovaca, na drugoj godini je njihov broj znatan (10). Razlog tomu može biti i činjenica da studenti na početku studija nisu svjesni težine fakultetskih obaveza, te da studiranje shvate neozbiljno, što dovodi do kašnjenja u ispunjavanju tih istih obaveza, prenosu većeg broja „težih“ predmeta sa prve godine studija, te nemogućnošću njihovog blagovremenog savladavanja, kako bi se pozabavili obavezama sa druge godine. Studenti također ističu da je druga godina studija izuzetno zahtjevna, nastavni plan za drugu godinu predviđa najveći broj predmeta, a studenti se na ovoj godini po prvi put susreću sa pozitivnopravnim predmetima, što im može stvarati poteškoće?

TROŠKOVI STUDIRANJA

godina	roditelji	rod./student	student	ukupno
prva	34	7	2	43
druga	34	2	-	36
treća	13	-	-	13
četvrta	26	2	-	28
ukupno	107	11	2	120

Prikaz 6. TROŠKOVI STUDIRANJA

Troškove studiranja redovnih studenata uglavnom snose roditelji, što je i logično, s obzirom da ne postoji mogućnost istovremenog redovnog studiranja i rada. Nisu uočene velike razlike među studentima različitih godina studija, osim prve godine, gdje je nešto veći broj studenata koji djelomično snose troškove studija. Samo mali broj studenata ima priliku za dobivanje stipendije, a nedostatak mogućnosti stipendiranja ili kreditiranja je istaknut i kao jedan od studentskih problema koji utječe na njihovo materijalno stanje, a indirektno i uspješnost studiranja.

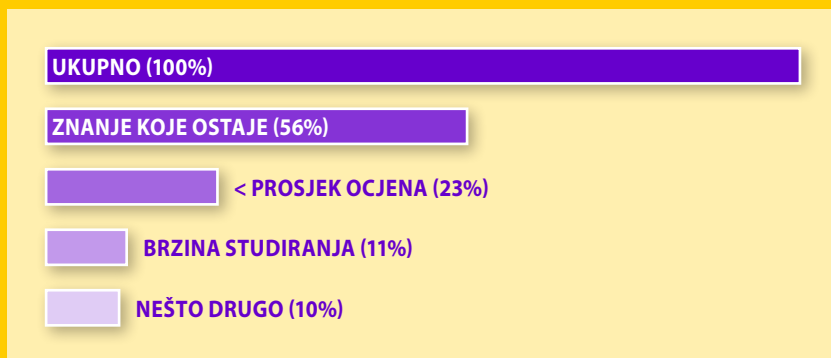

II. UZROCI I OKOLNOSTI (NE)USPJEŠNOG STUDIRANJA

ŠTA SU PO VAMA POKAZATELJI USPJEŠNOG
STUDIRANJA NA PRAVNOM FAKULTETU?

1. Znanje koje ostaje poslije studija	55,7%
2. Prosjek ocjena	23,4%
3. Brzina studiranja	10,8%
4. Nešto drugo	10,1%

Prikaz 7.

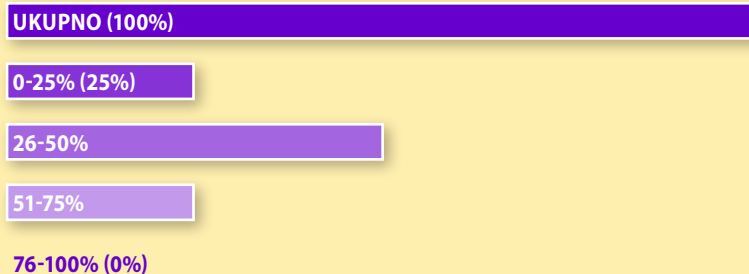

Više od polovine studenata smatra da je najbolji pokazatelj uspješnog studiranja znanje koje ostane nakon studija. S ovim stavom se nije složila većina nastavnika i saradnika, koji smatraju da studenti uglavnom uče za prolaznu ocjenu, bez velikog interesa za stvarno i dugoročno razumijevanje naučenog gradiva. Prosjek ocjena svakako može biti dobar pokazatelj uspješnog studiranja, a to smatra 23% anketiranih studenata. Međutim, veliki broj studenata se zadovoljava minimalnom prolaznom ocjenom, što je vidljivo iz daljnjih prikaza. To može ukazivati na nedovoljan interes studenata za uspješnim studiranjem, iako je prosjek ocjena pri pronalasku zaposlenja nakon diplomiranja jedan od osnovnih kriterija za rangiranje kandidata za određeno radno mjesto.

KOJI PROCENAT STUDENATA PRAVNOG FAKULTETA SE UKLAPA U KRITERIJ USPJEŠNOG STUDENTA?

1. 0-25%	25,2%
2. 26-50%	49,6%
3. 51-75%	25,2%
4. 76-100%	0%

Prikaz 8. PROCENAT USPJEŠNIH STUDENATA

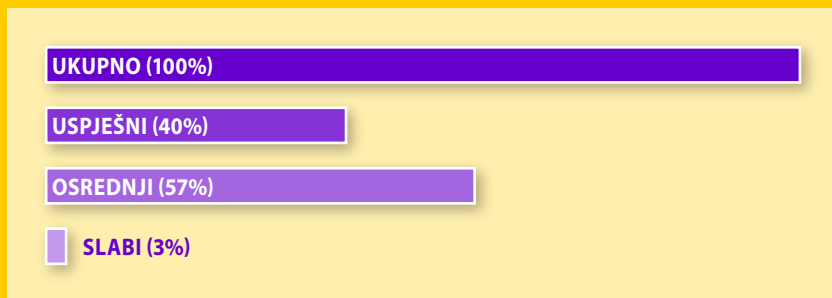

Skoro polovina anketiranih studenata smatra da do polovine svih studenata Pravnog fakulteta spada u kategoriju uspješnih studenata, prema kriterijima koje su sami odredili u prethodnom pitanju. Ovakvo mišljenje studenata ne podudara sa daljnjom analizom uspješnosti studiranja, koja uključuje prosječnu ocjenu, broj ponovljenih upisa, starosnu strukturu i sl.

U KOJOJ GRUPI STUDENATA SE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, NALAZITE VI KAO STUDENT?

1. Uspješni	39,6%
2. Osrednji	57,1%
3. Slabi	3,3%

Prikaz 9. USPJEŠNOST STUDIRANJA

Više od polovine studenata se smatra osrednjim studentima, a značajan postotak se svrstava u grupu uspješnih studenata, što se također može dovesti u pitanje, s obzirom na provedenu analizu.

KOLIKO REDOVNO POHAĐATE PREDAVANJA?

1. Idem na gotovo sva predavanja	64,2%
2. Često idem na neka predavanja	18,6%
3. Ponekad idem na neka predavanja	8,9%
4. Rijetko idem na predavanja	7,3%
5. Gotovo nikad ne idem na predavanja	1,0%

Prikaz 10. REDOVNOST POHAĐANJA NASTAVE

UKUPNO (100%)

REDOVNO (64%)

ČESTO (19%)

PONEKAD (9%)

RIJETKO (7%)

GOTOVO NIKAD (1%)

Zadovoljavajući broj anketiranih studenata pohađa gotovo sva predavanja, iako bi zasigurno trebalo smanjiti broj studenata koji rijetko ili gotovo nikad ne idu na predavanja, s obzirom da redovni studij predviđa obavezu pohađanja istih. Studenti smatraju da bi se redovno pohađanje predavanja trebalo dodatno nagrađivati, ili bi se studenti koji ne pohađaju predavanja trebali rigoroznije sankcionisati.

KARAKTERISTIKE STUDENTA KOJI PO VAŠEM MIŠLJENJU

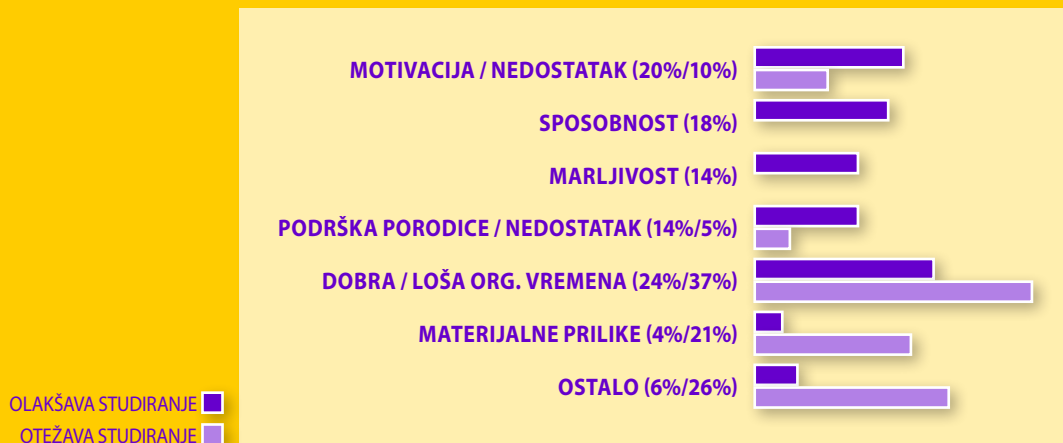
OLAKŠAVAJU STUDIRANJE

1. Motivacija	20%
2. Sposobnost	18%
3. Marljivost	14%
4. Podrška porodice	14%
5. Organizacija vremena	24%
6. Materijalne prilike	4%
7. Ostalo	6%

OTEŽAVAJU STUDIRANJE

1. Nedostatak motivacije	10,5%
2. Nedovoljna podrška p.	5,2%
3. Loša organizacija v.	36,8%
4. Loše mat. prilike	21,2%
5. Ostalo	26,3%

Prikaz 11.

Iz prikaza 11. je vidljivo da se okolnosti koje olakšavaju ili otežavaju studiranja, a tiču se samih studenata, nalaze u korelativnom odnosu, pri čemu su organizacija vremena i marljivost posebno istaknuti. Znatno broje studenata smatra da loše materijalne prilike otežavaju studiranje, što se ne smije zanemariti, s obzirom da socijalno i materijalno stanje velikog broja studenata i njihovih porodica odgovara ukupnoj lošoj socijalnoj slici u BiH. Od okolnosti koje su svrstane pod ostalo, a koje otežavaju studiranje navedeni su brojni, kako generalni tako i specifični problemi, poput opće pasivnosti i apatije, problemi s prevozom, propuštanje kolokvija i sl.

KARAKTERISTIKE PROFESORA KOJI PO VAŠEM MIŠLJENJU

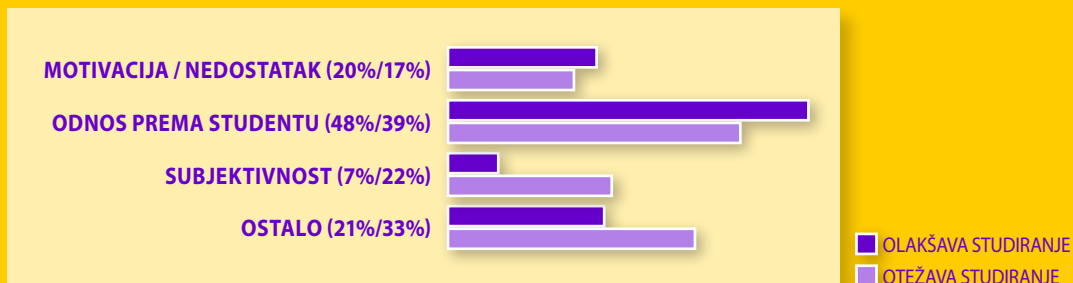
OLAKŠAVAJU STUDIRANJE

1. Motivacija	24,2%
2. Korektan odnos	48,4%
3. Subjektivnost	6,8%
4. Ostalo	20,6%

OTEŽAVAJU STUDIRANJE

1. Nedostatak motivacije	16,6%
2. Nekorektan odnos	38,8%
3. Subjektivnost	22,2%
4. Ostalo	33,3%

Prikaz 12.

Najvažnija okolnost koja, prema mišljenju anketiranih studenata, olakšava, odnosno otežava studiranje, a tiče se nastavnika, jeste odnos prema studentu. Zaključci sa okruglog stola ukazuju na to da su studenti uglavnom zadovoljni odnosom nastavnika Pravnog fakulteta prema studentima. Bitna okolnost je i motiviranost nastavnika, na koju mogu utjecati brojne činjenice kao što je preopterećenost ili nedovoljna finansijska podrška za naučno-istraživački i pedagoški rad, a čega su studenti svjesni.

KARAKTERISTIKE STUDIJA KOJI PO VAŠEM MIŠLJENJU

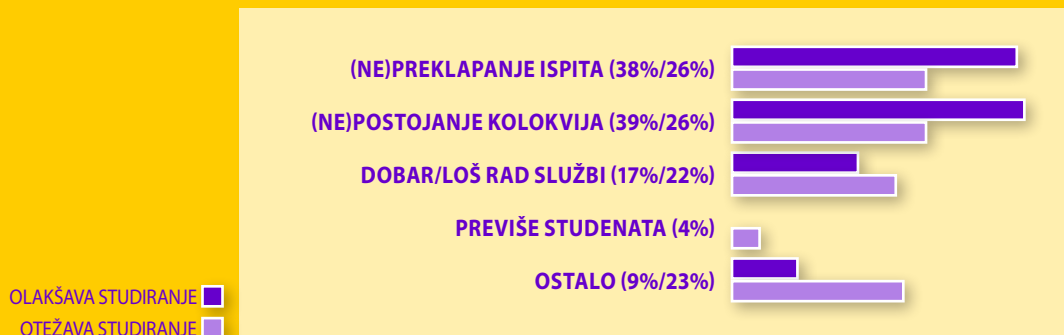
OLAKŠAVAJU STUDIRANJE

1. Rokovi se ne preklapaju	34,7%
2. Kolokviji iz svih predmeta	39,2%
3. Dobra organizacija/ koordinacija službi	17,4%
4. Ostalo	8,7%

OTEŽAVAJU STUDIRANJE

1. Rokovi se preklapaju	26%
2. Nepostojanje kolokvija	26,1%
3. Loša organizacija/ koordinacija službi	21,7%
4. Previše studenata	4,3%
5. Ostalo	21,9%

Prikaz 13.

Kada se govori o organizaciji pravnog studija, kao najvažnije okolnosti koje utječu na uspješnost studiranja i polaganja ispita navedene su dobra organizacija ispitnih rokova te postojanje kolokvija iz svih predmeta. Studenti su istakli da se pravila o ispitnim rokovima uglavnom poštuju (razmak od minimalno 15 dana između ispitnih rokova za isti predmet, u jednom danu se može organizovati samo jedan ispit sa iste godine studija i sl.), iako je to ponekad tehnički neizvedivo zbog velikog broja ispita, i nedovoljnog broja dana u ispitnom roku. Studenti smatraju da Fakultet nije opterećen prevelikim brojem studenata, što uvelike olakšava komunikaciju s nastavnicima i fakultetskim službama.

ŠTA I KAKO BI PROFESORI TREBALI PREDAVATI DA BI STUDENTIMA NASTAVA BILA KORISNIJA?

1. Usmjeriti predavanja na ispitna pitanja	24,2%
2. Koristiti savremenu tehnologiju	22,9%
3. Angažovati studente sa konkretnim radnim zadacima i aktivnostima	34,9%
4. Ostalo (organizovati rad u grupama, poboljšati komunikaciju, zainteresovati i nagraditi studente	18,0%

Prijedlozi za poboljšanje nastave uglavnom se odnose na veći stepen uključenosti studenata u nastavni proces kroz različite oblike aktivnosti. Također je istaknuto da bi se nastavnici u okviru predavanja trebali usmjeriti na ispitnu materiju, što bi studentima značajno olakšalo polaganje ispita.

KOJA SU OBILJEŽJA DOBRIH VJEŽBI?

1. Aktivno sudjelovanje studenata uz poticanje diskusije	48,8%
2. Rad na primjerima iz prakse	24,0%
3. Posjete raznim institucijama	24,0%
4. Ostalo (npr. zadaće i istraživanje, korištenje tehnologije)	3,2%

S obzirom da su vježbe važna komponenta nastavnog procesa, studenti su anketirani i o njihovoj kvaliteti. Skoro polovina studenata smatra da je za dobre vježbe neophodno aktivno sudjelovanje studenata. Međutim, saradnici (asistenti i viši asistenti) su na okruglom stolu organizovanom u okviru projektnih aktivnosti istakli da je mali broj studenta zainteresovan za aktivno sudjelovanje, da ih najveći broj dolazi na vježbe nespremno, bez potrebnih udžbenika i zakona, te da nisu u toku sa nastavnim sadržajem.

II. UZROCI I OKOLNOSTI (NE)USPJEŠNOG STUDIRANJA

KOLIKI JE PROCENAT „DOBRIH“ VJEŽBI KOJE STE SLUŠALI U TOKU STUDIJA?

1. 0-25%	33,3%
2. 26-50%	25,9%
3. 51-75%	33,3%
4. 76-100%	7,5%

Mišljenje studenta o postotku dobrih vježbi na Pravnom fakultetu, prema gore utvrđenim kriterijima, je podijeljeno. Ono što se može zaključiti jeste da organizacija dobrih vježbi zavisi i od samih studenata i njihove spremnosti da uzmu aktivno učešće.

KOJE METODE POUČAVANJA SMATRATE NAJKORISNIJIM?

1. Seminarski radovi	15,6%
2. Rad u malim grupama	43,7%
3. Klinike	10,4%
4. Audio-vizualne metode	26,2%
5. Ostalo (npr. referati, brzi testovi na vježbama i sl.)	4,1%

Skoro polovina studenata smatra da se najbolji rezultati u nastavi i na ispitima postižu kroz rad u malim grupama. Može se reći da Pravni fakultet zadovoljava ovaj kriterij, s obzirom da se na vježbama radi sa maksimalno 30 studenata, prosječno 20, dok je na predavanjima broj veći, zavisno od godine studija. Studenti su kao korisne istakli i audio-vizualne metode koje većina nastavnika koristi u nastavnom procesu.

III. ISPITI

DA LI JE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, VAŽNO REDOVNO POHAĐATI NASTAVU KAKO BISTE POSTIGLI USPJEH NA ISPITU?

1. Da	54,8%
2. Ne	45,2%

Zabrinjavajući je podatak da preko 45% studenata smatra da nije neophodno redovno pohađati predavanja kako bi se postigao uspjeh na ispitu. To može značiti da studenti smatraju da su predavanja nezanimljiva ili nedovoljno korisna, ili da je ispitna literatura sasvim dovoljna za savladavanje gradiva bez dodatnih pojašnjenja od strane nastavnika.

KOLIKO JE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, ZADANA LITERATURA RELEVANTNA ZA USPJEH NA ISPITU?

1. Veoma	62,9%
2. Osrednje	32,3%
3. Slabo	4,8%

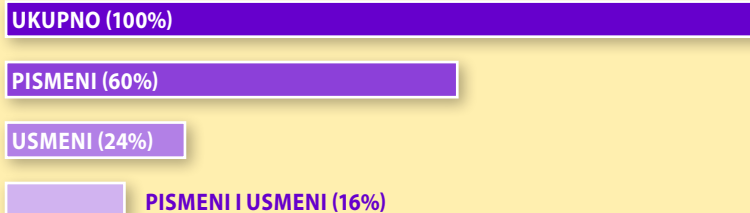
Većina anketiranih studenata smatra da je zadana literatura veoma ili osrednje relevantna za uspjeh na ispitu, dok samo mali postotak smatra da je ona slabo relevantna.

KOLIKO JE, PO VAŠEM MIŠLJENJU, ZADANA LITERATURA RELEVANTNA ZA USPJEH NA ISPITU?

1. pismeni	60,2%
2. usmeni	23,9%
3. pismeni i usmeni	15,9%

Preko 60% anketiranih studenata pismene ispite smatra objektivnijim, što je u skladu sa bolonjskim načinom provjere znanja. Ipak, nije zanemariv postotak studenata koji daju prednost usmenom ili kombinaciji pismenog i usmenog ispita, za koji kažu da je neophodan za usavršavanje usmenog izražavanja i komunikacijskih vještina kojima diplomirani pravnici moraju raspolagati.

NAJOBJEKTIVNIJI OBLIK ISPITA

KOLIKO VAM JE VAŽNO KOJU OCJENU DOBIJETE NA ISPITU?

1. Nije mi važno	15,0%
2.	8,7%
3.	40,8%
4.	17,3%
5. Jako mi je važno	18,2%

Prema rezultatima ankete može se zaključiti da su studenti indiferentni prema ocjeni koju ostvare na ispitu, jer preko 60% spada u one kojima nije važno ili im je malo važno koju će ocjenu dobiti. Samo 18,2% smatra da je jako važno koju ocjenu će postići, a ovaj bi postotak zasigurno trebao biti veći

IV. ANALIZA AKTIVNIH STUDENATA UPISANIH U 2010/12. AKADEMSKOJ GODINI

SPOLNA STRUKTURA

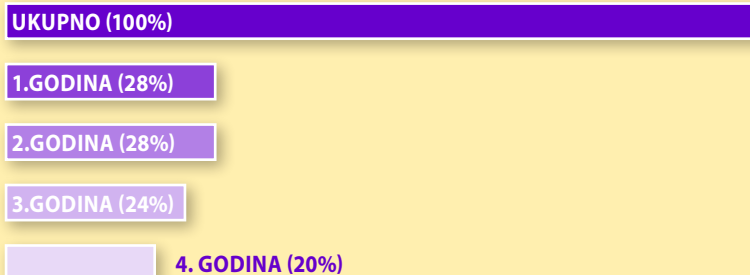
spol	broj studenata	procenat	prosječna ocjena
muški	197	38,63%	6,72
ženski	313	61,37%	6,90

Ukupna prosječna ocjena svih aktivnih studenata izračunata prema spolnoj strukturi pokazuje porazne podatke. Ukoliko se uzme da je prosjek ocjena jedan od pokazatelja uspješnosti studiranja, onda se može zaključiti da na ovom polju ima dosta prostora za napredak. Iz provedene ankete, vidljivo je da su studenti zainteresovani za poboljšanje kvaliteta nastave kroz davanje konstruktivnih prijedloga za poboljšanje, ali i da im istovremeno nije previše važno koju će ocjenu ostvariti na ispitu. U tom smislu, nastavnicima i saradnicima preostaje da iznađu načine za animiranje studenata kako bi počeli ulagati više truda u ostvarivanje uspješnog studiranja.

BROJ STUDENATA PO GODINAMA STUDIJA

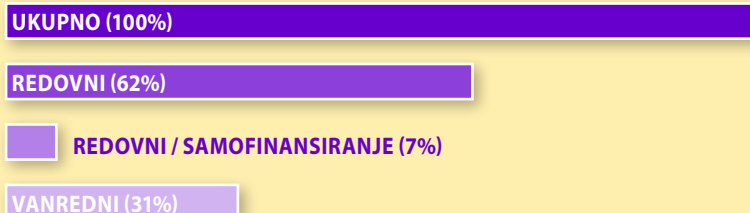
g. studija	broj studenata	procenat	prosječna ocjena
1. godina	145	28,43%	6,83
2. godina	141	27,65%	6,73
3. godina	122	23,92%	6,83
4. godina	102	20,00%	7,01

POSTOTAK STUDENATA PO GODINAMA

Prosjek ocjena po godina ne ukazuje na veća odstupanja u odnosu na ukupnu prosječnu ocjenu. Nešto viša prosječna ocjena je na posljednjoj godini studija, što se može objasniti zrelošću studenata, željom za što kvalitetnijom pripremom za tržište rada, te boljim poznavanjem načina rada i ispitivanja pojedinih nastavnika.

NAČIN STUDIRANJA

Redovni studenti imaju nešto višu prosječnu ocjenu u odnosu na redovne samofinansirajuće i vanredne studente, što se može objasniti redovnim pohađanjem nastave, boljim poznavanjem ispitnih procedura, literature, načina i metoda rada nastavnika, te uopšte boljom informisanošću.

IV. ANALIZA AKTIVNIH STUDENATA UPISANIH U 2010/12. AKADEMSKOJ GODINI

OPĆINA STANOVANJA

općina	broj studenata	procenat	prosječna ocjena
Mostar	259	50,78	6,89
Konjic	67	13,14	6,79
Jablanica	35	6,86	6,74
Bugojno	30	5,88	6,89
Čapljina	14	2,75	6,95
Gornji Vakuf	13	2,55	6,63
Trebinje	11	2,16	6,90
Sarajevo	8	1,57	6,54
Stolac	8	1,57	6,78
Nevesinje	7	1,37	7,25
Prozor-Rama	5	0,98	7,48
Donji Vakuf	4	0,78	6,55
Gacko	4	0,78	6,71
Gornji Vakuf-Uskoplje	4	0,78	7,11
Berkovići	3	0,59	6,32
Bileća	3	0,59	6,80
Livno	3	0,59	6,47
Ljubuški	3	0,59	6,23
Tomislavgrad	3	0,59	6,63
Centar	2	0,39	6,00
Kakanj	2	0,39	6,63
Ljubinje	2	0,39	6,00
Prozor	2	0,39	7,56
Breza	1	0,20	7,25

općina	broj studenata	procenat	prosječna ocjena
Busovača	1	0,20	6,44
Bužim	1	0,20	
Čitluk	1	0,20	6,00
Doboj Istok	1	0,20	7,06
Dubrovnik	1	0,20	
Hadžići	1	0,20	6,35
Jajce	1	0,20	6,60
Kupres	1	0,20	6,67
Modriča	1	0,20	6,20
Neum	1	0,20	
Tešanj	1	0,20	6,33
Tuzla	1	0,20	6,33
Visoko	1	0,20	
Vogošća	1	0,20	7,33
Zagreb	1	0,20	7,00
Zavidovići	1	0,20	
Zenica	1	0,20	

Kod prosječne ocjene prema opštini stanovanja nema većih odstupanja, s tim što je ona nešto veća za pojedine opštine (Prozor-Rama, Vogošća, Nevesinje). Najveći broj studenta ima prebivalište u Mostaru, a značaj broj studenata dolazi iz ostalih mjesta HN kantona. Na Fakultetu studiraju i studenti u čijim mjestima postoji pravni studij (Zagreb, Zenica, Tuzla) iako je njihov broj zanemariv.

IV. ANALIZA AKTIVNIH STUDENATA UPISANIH U 2010/12. AKADEMSKOJ GODINI

POSTOTAK STUDENATA PO KANTONIMA

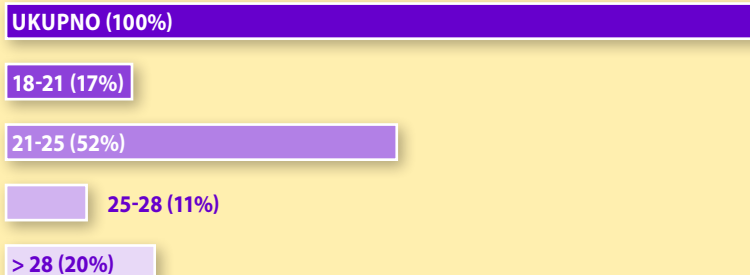
kanton	broj studenata	procenat	prosječna ocjena
Hercegovačko-neretvanski	392	76,86%	6,87
Srednjobosanski	53	10,39%	6,80
Republika Srpska	32	6,27%	6,83
Kanton Sarajevo	12	2,35%	6,55
Zeničko-dobojski	7	1,37%	6,71
Hercegbosanski	6	1,18%	6,54
Zapadno hercegovački	4	0,78%	6,34
Van BiH	2	0,39%	7,00
Tuzlanski	1	0,20%	6,33
Unsko-sanski	1	0,20%	

Najveći broj aktivnih studenata dolazi iz HNK, a na drugom mjestu je Srednjobosanski kanton. Iz ostalih kantona, Republike Srpske i inostranstva dolazi manji broj studenata. U pogledu prosječne ocjene, nema većih razlika u odnosu na kanton, entitet ili državu iz koje studenti dolaze.

DOBNA STRUKTURA STUDENATA

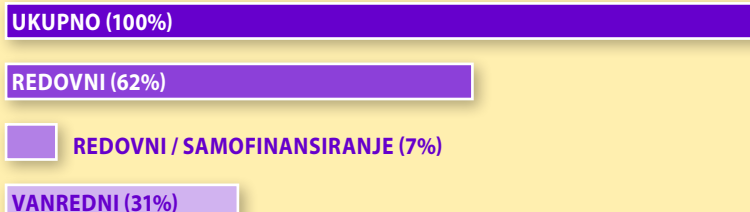
dobna grupa	broj studenata	procenat	prosječna ocjena
18-21	89	17,5	7,07955
21-25	263	51,6	6,938788
25-28	57	11,2	6,620231
> 28	101	19,8	6,51076

POSTOTAK STUDENATA PO DOBNIM GRUPAMA

Nešto više od 67% studenata spada u kategoriju do 25 godina starosti, što je razumna granica za okončanje studija. Ono što je uočeno prilikom statističke analize jeste da prilično velik broj studenata ima više od 28 godina. U ovu grupu bi se mogli svrstati studenti koji ponavljaju svaku godinu studija više od jednom, vanredni studenti koji su zaposleni, te studenti koji nakon duže pauze nastavljaju studij.

NAČIN STUDIRANJA

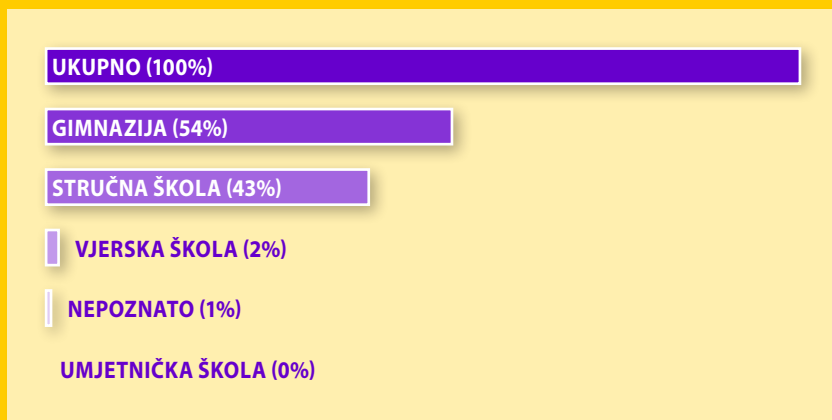

Redovni studenti imaju nešto višu prosječnu ocjenu u odnosu na redovne samofinansirajuće.

STRUKTURA STUDENATA PO ZAVRŠENOJ SREDNJOJ ŠKOLI

vrsta	broj škola	broj studenata
Gimnazija	8	275
Stručna škola	68	222
Vjerska škola	4	8
Nepoznato	1	4
Umjetnička škola	1	1

POSTOTAK STUDENATA PO VRSTI SREDNJE ŠKOLE

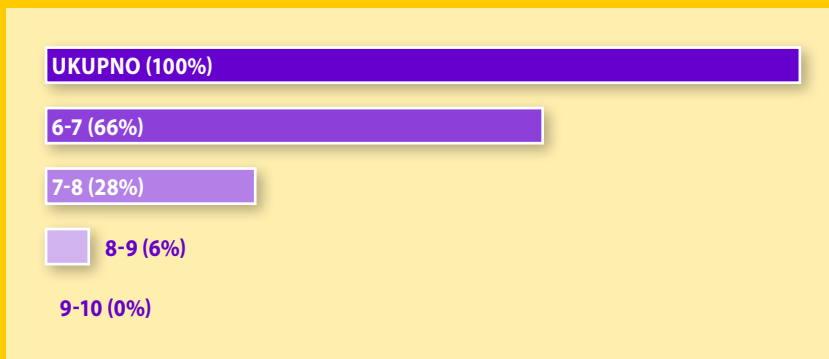

Više od polovine aktivnih studenata imaju gimnazijsko obrazovanje, što odgovara orijentaciji pravnog studija. Što se tiče stručnih škola, Pravni fakultet je uglavnom zainteresovan za maturante iz škola društvene orijentacije (pedagoška, ekonomska), iako je značajan broj upisanih maturanata iz medicinske i građevinske škole. U budućnosti bi trebalo izvršiti i analizu uspjeha upisanih kandidata u srednjoj školi, čime bi se dobila potpunija slika o kvaliteti studenata koji upisuju Pravni studij. Kandidati se upisuju na Pravni studij na osnovu prosjeka ocjena iz srednje škole, prema čemu sastavlja rang lista prijavljenih, ali sveobuhvatna analiza do sada nije vršena.

STRUKTURA STUDENATA PREMA PROSJEČNOJ OCJENI

prosjeak	broj studenata	procenat
6-7	322	63,14%
7-8	136	26,67%
8-9	32	6,27%
9-10	1	0,20%

POSTOTAK STUDENATA PO PROSJEKU OCJENA

Najveći broj studenata na Pravnom fakultetu ima prosječnu ocjenu ispod 7, dok je u momentu provođenja analize samo jedan student imao prosječnu ocjenu iznad 9.

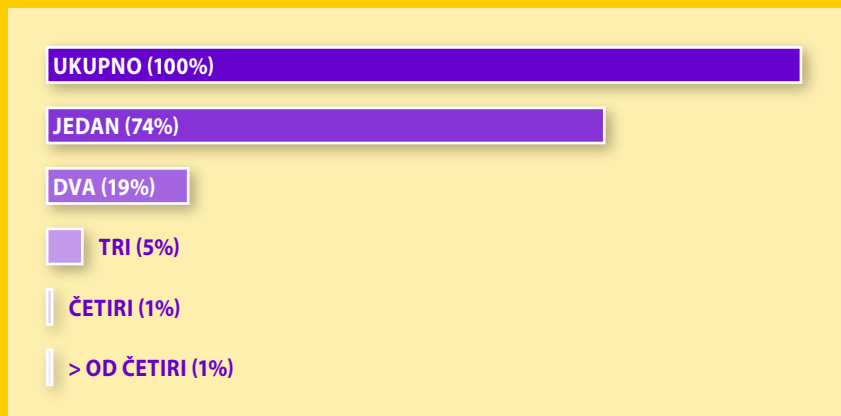
STRUKTURA STUDENATA PREMA BROJU UPISA (PONAVLJANJA) GODINE

Godina	Jedan upis	Dva upisa	Tri upisa	Četiri upisa	Više od četiri upisa
1. godina	107	28	7	2	1
2. godina	93	29	12	3	4
3. godina	62	30	15	9	6
4. godina	91	4	2	3	2

Najveći broj studenta je samo jednom upisao istu godinu studija. Što se tiče ponovljenog upisa, ovaj broj je skoro isti za prve tri godine studija, iako je on prilično velik za treću godinu studija u odnosu na broj studenata koji su izvršili jedan upis. Zabrinjavajući je podatak je da na Fakultetu studiraju studenti koji su obnavljali upis četiri puta ili više. Prema informacijama iz Studentske službe, to su uglavnom studenti koji zanemaruju izvršavanje fakultetskih obaveza, ne izlaze na ispite, ne pohađaju predavanja, a vrše obnovu upisa radi ostvarivanja određenih pogodnosti ili zadržavanja statusa studenta. Oni značajnu utječu na prosječnu dužinu studija na Pravnom fakultetu, iako nisu aktivni studenti u smislu redovnog izvršavanja obaveza.

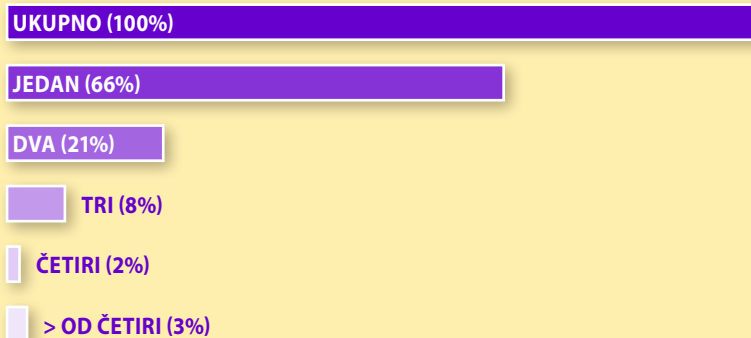
PRVA GODINA

POSTOTAK STUDENATA PO BROJU UPISA

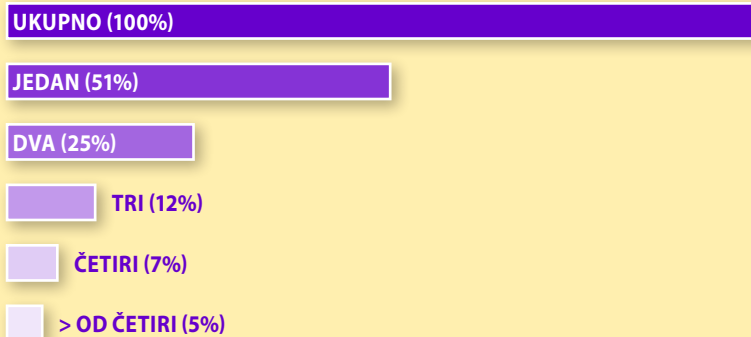
DRUGA GODINA

POSTOTAK STUDENATA PO BROJU UPISA

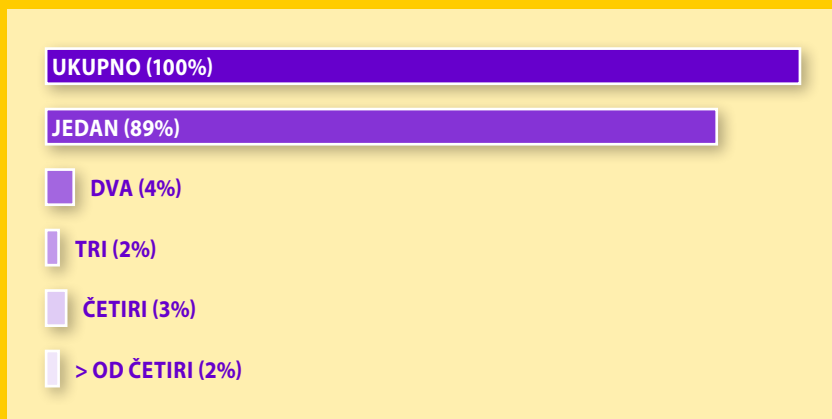
TREĆA GODINA

POSTOTAK STUDENATA PO BROJU UPISA

ČETVRTA GODINA

POSTOTAK STUDENATA PO BROJU UPISA

V. MIŠLJENJE NASTAVNIKA I ASISTENATA O IZVORIMA POTEŠKOĆA I MOGUĆNOSTIMA UNAPRIJEĐENJA KVALITETE STUDIRANJA

Kako bi se dobila potpunija slika o uzrocima poteškoća u nastavnom procesu istraženo je mišljenje nastavnika i saradnika provođenjem upitnika i organizovanjem grupne diskusije nakon provedenog upitnika.

IZVJEŠTAJ O PROVEDENOM UPITNIKU SA NASTAVNICIMA I SARADNICIMA UPITNIKA

1. OBILJEŽJA NASTAVNIKA I SARADNIKA

Upitnik je proveden među mlađim nastavnim osobljem (docenti, viši asistentni i asistenti). Upitnik je popunilo 11 nastavnika i saradnika, od ukupno 13 zaposlenih u ovim kategorijama u vrijeme provođenja upitnika. Upitnik je obuhvatio pitanja vezana za nastavni rad, metode, poteškoće s kojima se nastavnici susreću u nastavnom procesu i prijedloge za poboljšanje kvaliteta nastave.

Prosječna starost sudionika ankete je 33 godine, od toga su 91% žene, 9% su muškarci.

U skladu s projektnim aktivnostima, proveden je i Upitnik među mlađim nastavnim osobljem (docenti, viši asistentni i asistenti). Upitnik se nalazi u prilogu.

Upitnik je popunilo 11 nastavnika i saradnika, od ukupno 13 zaposlenih u ovim kategorijama u vrijeme provođenja upitnika. Upitnik je obuhvatio pitanja vezana za nastavni rad, metode, poteškoće s kojima se nastavnici susreću u nastavnom procesu i prijedloge za poboljšanje kvaliteta nastave.

2. REZULTATI

Analiza ishoda fokusnih grupa pokazala je da odgovore možemo grupirati u nekoliko većih cjelina:

- obilježja nastave
- mogućnosti unaprjeđenja studija
- potreba za dodatnom izobrazbom za nastavni rad.

Obilježja nastave

Što se tiče broja studenata koji pohađaju predavanja i vježbe evidentno je da je najviše studenata prisutno na vježbama na prvoj godini studija, što je srazmjerno broju upisanih studenata, dok se broj studenata na predavanjima obrnuto proporcionalan, tj. više studenata prisustvuje predavanjima na starijim godinama studija iako je na tim godinama manje upisanih.

II godina predavanja: 25 studenata
 III godina predavanja: 45 studenata
 IV godina predavanja: 40 studenata
 I godina vježbe: 80 studenata
 II godina vježbe: 40 studenata
 III godina vježbe: 35 studenata
 IV godina vježbe: 35 studenata

Što se tiče procjene asistenata o zainteresovanosti studenata (ponuđeni su bili odgovori : nezainteresovani, zainteresovani i veoma zainteresovani), 91% ispitanih smatra da su studenti zainteresovani, a 9% (1 ispitanik) smatra da su nezainteresovani. Dakle, niko od ispitanih ne smatra da su studenti veoma zainteresovani za učestvovanje u nastavnom procesu.

V MIŠLJENJE NASTAVNIKA I ASISTENATA PRAVNOG FAKULTETA O IZVORIMA POTEŠKOĆA I MOGUĆNOSTIMA UNAPRIJEĐENJA KVALITETE STUDIRANJA

Prijedlozi asistenata i docenata za unapređenje kvaliteta nastave su slijedeći:

1. Rad u manjim grupama (do 15 studenata na vježbama)
2. Praktični rad i angažovanje praktičara u nastavi
3. Posjete sudovima, različitim institucijama i organima uprave
4. Konkretni timski istraživački zadaci
5. Fokusiranje na aktualnu problematiku u radu
6. Bolja opremljenost učionica i internet konekcija u učionicama
7. Mogućnost polaganja dijela materije na vježbama (referat i sl. oslobađa studenta potrebe polaganja toga dijela na ispitu).

Kao prepreku, odnosno ograničenje za održavanje kvalitetne nastave predavači navode niz okolnosti:

1. Loš raspored (popodnevi časovi i pad koncentracije studenata)
2. Mali broj studenata koji aktivno učestvuje u predavanjima
3. Međusobno razgovaranje i ometanje drugih studenata i predavača

Asistenti navode slijedeće poteškoće koje smatraju da umanjuju otežavaju kvalitetno studiranje i umanjuju kvalitetu vježbi:

1. Nezainteresovanost studenata
2. Neposjedovanje udžbenika i materijala(zakona i sl.)
3. Kašnjenje studenata na vježbe
4. Napuštanje vježbi prije kraja, izgovori i molbe za puštanje sa časa
5. Nepripremljenost studenata za obrađivane teme kako bi mogli učestvovati na vježbama

Što se tiče odnosa sa studentima, većina anketiranih najviše komunicira sa studentima na nastavi, zatim na konsultacijama i putem e- maila.

Potreba za dodatnom izobrazbom za nastavni rad

U prijedlogu projekta, predviđena je procjena potreba nastavnika i asistenata za stručno usavršavanje iz savremenih metoda poučavanja i načina djelotvorne komunikacije sa studentima. Cilj pitanja koja se odnose na znanje iz oblasti metodike bio je definirati prijedlog sadržaja i način provođenja dodatne izobrazbe nastavnika i asistenata za djelotvorniji rad sa studentima, a u funkciji osiguranja kvalitete studiranja. Od 11 anketiranih, 9 nije pohađalo edukaciju iz područja metodike nastave, a 2 je izjavilo da jeste.

Na pitanje da li im je potrebna dodatna edukacija iz područja metodike nastave, 10 ispitanih je odgovorilo da im je edukacija potrebna, a samo 1 ispitanik je odgovorio da smatra da mu takva edukacija ne treba. Navedeni podaci pokazuju veliku motiviranost asistenata da unaprijede svoje nastavne kompetencije u području metodike nastave.

Glavni izvor znanja o metodici nastavnog rada predstavljaju konsultacije s kolegama, svojim vršnjacima, a potom i tzv. učenje po modelu - odnosno profesori su model asistentima o tome kako se drži nastava, dok jedan dio asistenata i docenata »improvizira« samostalno pronalazeći najbolji put održavanja nastave.

ZAKLJUČCI SA OKRUGLOG STOLA SA NASTAVNIM OSOBLJEM

Članovi projektnog tima su 9.12.2011. godine organizovali Okrugli sto sa anketiranim nastavnicima i saradnicima na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru

Pored analize rezultata upitnika, nastavnicima i saradnicima su predstavljani i rezultati statističke analize uspješnosti studiranja kojom su obuhvaćeni svi aktivni studenti u 2010./2011. godini, rezultati studentske ankete koja je obuhvatila preko 100 redovnih studenata, te zaključke sa okruglog stola održanog sa studentima u novembru 2011. godine.

Diskusija sa nastavnicima i saradnicima se fokusirala na pitanja vezana za nastavni proces u širem smislu, uključujući probleme koje su studenti istakli kao važne – neadekvatna i preopširna literatura, nedostatak praktikuma, nedostatak praktičnog rada, problemi u vezi rasporeda nastave, neinformisanost studentata i sl. Nastavnici i asistenti su iskazali nezadovoljstvo pasivnim stavom većeg broja studenata, njihovom nezainteresovanošću i neučastvovanjem u nastavnim aktivnostima, te se složili da se više i vremena i energije ulaže u rad sa „lošim“ studentima, umjesto da se pažnja posveti uspješnim i zainteresovanim za rad.

Nakon diskusije, učesnici su došli do određenih prijedloga koji bi mogli utjecati na poboljšanje kvaliteta nastave i uspješnosti studiranja uopšte:

- Na početku akademske godine potrebno je organizovati sedmicu orijentacije u toku koje će se studenti upoznati sa fakultetskim i univerzitetskim službama, njihovom nadležnosti i načinom rada
- U cilju što boljeg informisanja studenata i povezivanja sa nastavnim osobljem, odrediti akademske mentore/tutore za grupe studenata
- Organizovati periodične sastanke studentskih predstavnika sa menadžmentom Fakulteta, u cilju razmjene informacija i rješavanja eventualnih problema
- Ažurirati fakultetsku web stranicu sa sadržajima vezanim za nastavnu i ispitnu materiju (syllabus)
- Studentima učiniti dostupnim zakone i ostale pravne akte neophodne za rad na predavanjima i vježbama, na način da se napravi CD sa neophodnim aktima i podijeli studentima na početku semestra, te da se u svakoj učionici obezbijedi određeni broj primjeraka neophodnih zakona u printanoj verziji
- Angažovati studente starijih godina u fakultetskoj čitaoni, kako bi se omogućilo duže radno vrijeme čitaone, te na taj način čitaona učinila dostupnom većem broju studenata
- U cilju spriječavanja korištenja nedozvoljenih sredstava prilikom polaganja pismenih ispita osigurati veći stepen kontrole na istim.

V MIŠLJENJE NASTAVNIKA I ASISTENATA PRAVNOG FAKULTETA O IZVORIMA POTEŠKOĆA I MOGUĆNOSTIMA UNAPRIJEĐENJA KVALITETE STUDIRANJA

Provedeni upitnik i održani Okrugli sto pobudili su veliki interes asistenta i docenata za sudjelovanje u radu u cilju unapređenja kvalitete studija na našem fakultetu (uzimajući u obzir da je neučešće ostalih kolega uzrokovano uglavnom objektivnim okolnostima). Svi pozvani na grupnu diskusiju bili su spremni aktivno učestvovati u raspravi i razmijeniti mišljenje s kolegama o problemima s kojima se suočava većina nastavnika Univerziteta "Džemal Bijedić" u Mostaru. Štoviše, svi nastavnici i saradnici - učesnici okruglog stola - su izrazili spremnost za učestvovanje u sličnim aktivnostima u budućnosti.

Razgovor je vođen u okvirima unaprijed zacrtanih pitanja, ali i uz značajno samoinicijativno proširivanje tema i problema od strane sudionika.

Provedeno istraživanje ukazalo je na potrebu, ali i na spremnost asistenta za sudjelovanjem u obrazovanju za nastavni rad (metodika nastave, pedagogija i sl.). Stoga je u narednom razdoblju nužno osigurati takvu nastavu (kurs, seminar) za asistente i nastavnike koje bi trebale pružiti mogućnost stjecanja znanja o motiviranju studenata i različitim tehnikama koje se mogu koristiti u predavanjima i vježbama, a sve u svrhu provođenja što kvalitetnije nastave. Ovakva predavanja bi im trebala pružiti korisno znanje kako bolje predavati i poboljšati vlastiti rad, kako motivirati studente, kako organizovati nastavu, koje metode koristiti i sl. Pored predavanja, korisno bi bilo i nabaviti odgovarajuću stručnu literaturu u više primjeraka koja bi mogla biti dostupna svim zaposlenim.

Polazeći od prethodnih odgovora, možemo zaključiti da se o većini postojećih problema mišljenja studenata i nastavnika podudaraju, te bi navedene prijedloge trebalo realizovati u što skorijem vremenu.

U cilju poboljšanja odnosa sa studentima, asistenti i nastavnici se slažu da treba poticati komunikaciju sa studentima, ohrabrivati ih da više koriste termine predviđene za konsultacije, motivirati ih beneficijama za uloženi trud, poticati ih da iznose i razmjenjuju mišljenje o određenim pitanjima i sl.

S obzirom na probleme koje navode, a tiču se lokalno Pravnog Fakulteta, uočava se da se brojni problemi se mogu riješiti donošenjem odgovarajućih odluka i osiguranjem organizacijskih preduslova za smanjenje nekih od razloga pasivnosti koje asistenti navode, a mogu se ostvariti bez većih materijalnih ulaganja (npr. organizovanje sedmice orjenacije, ažuriranje web stranice i sl.)

PRIJEDLOG MJERA ZA UNAPREĐENJE KVALITETA NASTAVE

Provedeno istraživanje pružilo je detaljan i potpun uvid u poteškoće i uzroke studentske pasivnosti i kvalitete studiranja na Pravnom fakultetu. Prijedlog konkretnih mjera za njihovo otklanjanje ili ublažavanje rezultat je sublimacije najznačajnijih zaključaka do kojih se došlo provedenom anketom i upitnikom te kroz konstruktivan dijalog sa nastavnim osobljem i studentima.

Koncept prijedloga mjera čine tri komponente:

1. identificirani problemi istaknuti u obliku tvrdnje ili pitanja,
2. kratka deskripcija naznačenih problema i
3. popis mjera koje se predlažu u cilju otklanjanja svakog od prikazanih problema.

DA LI JE POTREBNO UVESTI PRIJEMNI ISPIT?

Rezultati istraživanja pokazuju da su mišljenja studenata o ovom pitanju podijeljena, kreću se od onih koji su se odlučili da studiraju na Pravnom fakultetu isključivo jer ne postoji prijemni ispit, do onih koji smatraju da se prijemni ispit mora ponovno uvesti.

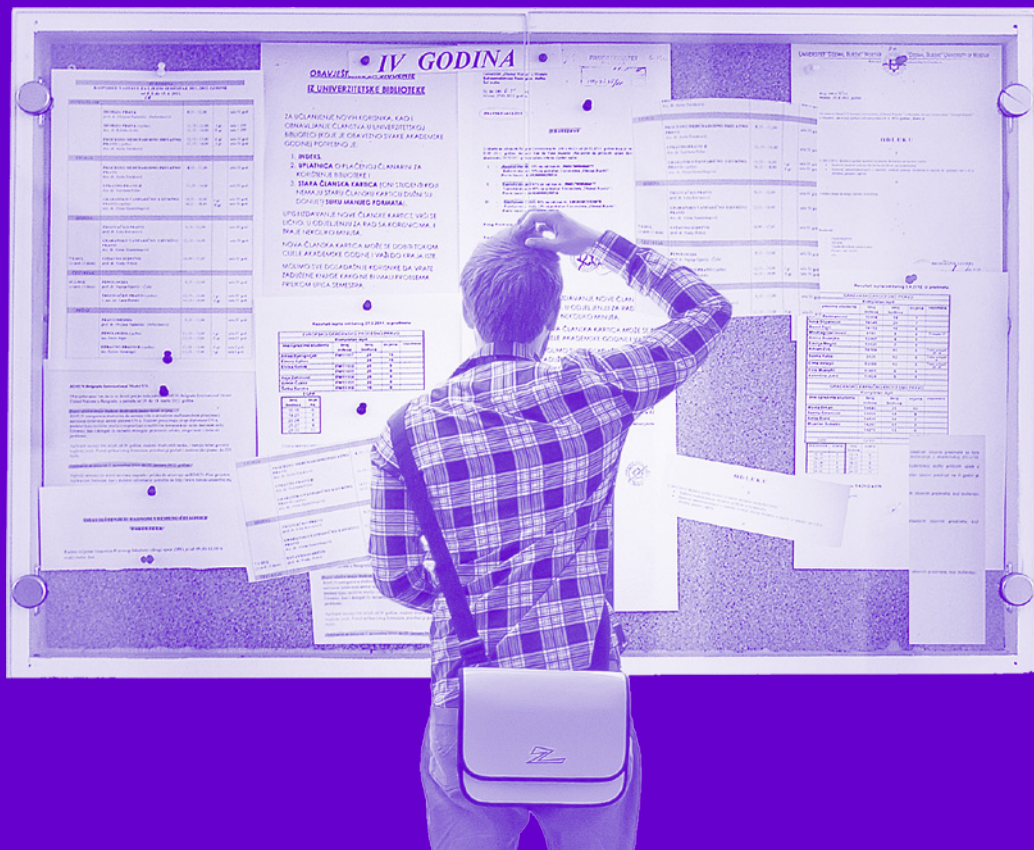

PRIJEDLOG MJERA

- Uvesti prijemni ispit sa naglaskom na sposobnost razumijevanja teksta i logičkog zaključivanja. Prijemni ispit ne bi bio eliminatnog karaktera, ali bi rezultati prijemnog ispita zajedno sa ostvarenim uspjehom u srednjoj školi (opšti i posebni prosjek), te dodatnih učenikovih postignuća, uticali na formiranje konačne rang liste.

TEŠKO JE SNALAZITI SE NA PRAVNOM FAKULTETU!

Istraživanje je pokazalo da se studenti teško snalaze na Fakultetu (nedostaci informacija o studiju), odnosno da nisu u dovoljnoj mjeri upoznati sa svojim pravima i obavezama.

PRIJEDLOG MJERA

- Organizovati dan orijentacije za brucoše radi upoznavanja sa studijskim programom i osobljem Fakulteta. Upoznati studente sa radom Studentske službe, Biblioteke, Kancelarije za međunarodnu saradnju, studentskih organizacija; upoznavati studente sa rasporedom učionica i kabineta nastavnog osoblja i sl.
- Uvesti funkciju studentskih mentora (funkciju mentora obavljali bi studenti viših godina ili bi se angažovali iz reda nastavnog osoblja) koji bi brucošima olakšali snalaženje na Fakultetu i pomagali im u savladavanju poteškoća sa kojima se mogu susresti na početku studija.
- Nastaviti sa izdavanjem brošure "Vodič kroz studij" u kojem bi na jednom mjestu bile sve potrebne informacije o studiju.
- Postaviti interaktivnu mapu Univerzitetskog kampusa na web stranicu Pravnog fakulteta s ciljem boljeg prostornog snalaženja i iskorištavanja svih pogodnosti koje studentima stoje na raspolaganju.

PROBLEMI STUDENATA KOJI DOLAZE IZ STRUČNIH ŠKOLA

Istraživanje je pokazalo da 46% studenata koji upisuju Pravni fakultet dolazi iz srednjih stručnih škola što znači da predmet Historija nisu izučavali na sve četiri godine školovanja (jedna ili dvije godine), dok Latinski jezik (osim medicinske škole) nije uopšte izučavan. Upravo ove kategorije studenata imaju problema prilikom polaganja predmeta na prvoj godini studija.

Predavanja iz Latinskog jezika traju tokom čitavog prvog semestra, te se ispit polaže u januarsko - februarskom ispitnom roku. Zbog ovoga studenti imaju poteškoće u praćenju materije iz predmeta Rimsko pravo I, te isti ne mogu polagati putem kolokvija u toku trajanja prvog semestra.

PRIJEDLOG MJERA

- Organizovati dvosedmični, intenzivni ljetni kurs za studente koji nisu izučavali Historiju četiri godine u srednjoj školi. Kurs bi bio fakultativan.
- Predavanja i ispit iz Latinskog jezika organizovati na drugačiji način - intenzivnija nastava uz mogućnost ranijeg polaganja, nevezano za zvanične ispitne rokove.

VANREDNI STUDENTI

Rezultati istraživanja pokazuju da od ukupnog broja studenata 31,2% čine vanredni studenti, odnosno 31% studenata je u dobi od preko 25 godina. Istovremeno vanredni studenti imaju najnižu prosječnu ocjenu (6,5).

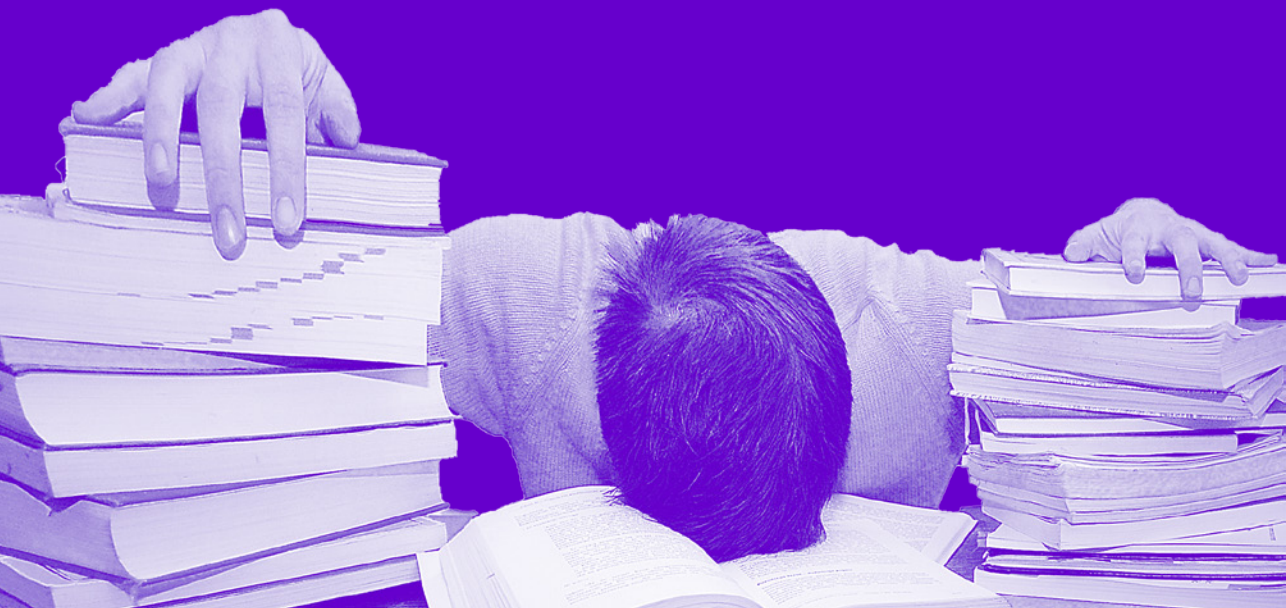

PRIJEDLOG MJERA

- Organizovati vikend nastavu ili nastavu u poslijepodnevnim satima za vanredne studente u omjeru 30% u odnosu na redovne studente.
- Unaprijediti komunikaciju sa vanrednim studentima povećanjem časova konsultativne nastave.
- Objaviti materijal sa predavanja i vježbi, aktuelne zakonske akte, ispitna pitanja na web stranici (syllabuse predmeta), te popularizirati praksu komunikacije ovih studenata sa profesorima i asistentima putem e-maila.
- Omogućiti vanrednim studentima kupovinu kompleta knjiga koje čine obaveznu literaturu za pripremanje i polaganje ispita (udžbenici, praktikumi, zakoni).

LITERATURA JE NEPOTPUNA I NEADEKVATNA!

Prema provedenom istraživanju 61,9% studenata smatra da je adekvatna literatura odlučujuća prilikom polaganja ispita. Istovremeno, studenti zamjeraju da je na pojedinim predmetima literatura neadekvatna, zastarjela, obrađuje pravne sisteme drugih država ili da je uopšte nema.

PRIJEDLOG MJERA

- Predmetni nastavnici trebaju prilikom određivanja obavezne literature voditi računa o njenoj adekvatnosti i dostupnosti (spisak potrebne literature postaviti na web stranicu i oglasnu ploču uz naznaku gdje, kako i po kojoj cijeni je studenti mogu kupiti).
- U cilju osiguranja adekvatne literature za studente, poticati nastavno osoblje na objavljivanje udžbenika i praktikuma, a posebno pružiti podršku kroz izdavačku djelatnost Pravnog fakulteta.
- Omogućiti nabavku obavezne literature na Fakultetu, te raspolagati sa određenim brojem udžbenika koje bi studenti mogli koristiti (interna biblioteka i čitaonica).
- U okviru svoje izdavačke djelatnosti Pravnog fakulteta, izdavati džepna izdanja svih zakona potrebnih za uspješno izvođenje nastave i vježbi te ih po simboličnoj cijeni učiniti dostupnim svim studentima.
- Omogućiti studentima korištenje dodatne, savremene literature uz pristup elektronskim bazama domaćih i stranih časopisa u čitaonici i na studomatima koje bi koristili za izradu seminarskih radova, eseja, referata i sl.

ISPITNI ROKOVI I KOLOKVIJI!

Provedena anketa i održana rasprava sa studentima je pokazala da su jedan od uzroka neuspješnog studiranja neravnomjerno raspoređeni rokovi, a posebno kolokviji, uslijed čega studenti vrlo često nemaju dovoljno vremena da se adekvatno pripreme za polaganje ispita (kolokvija).

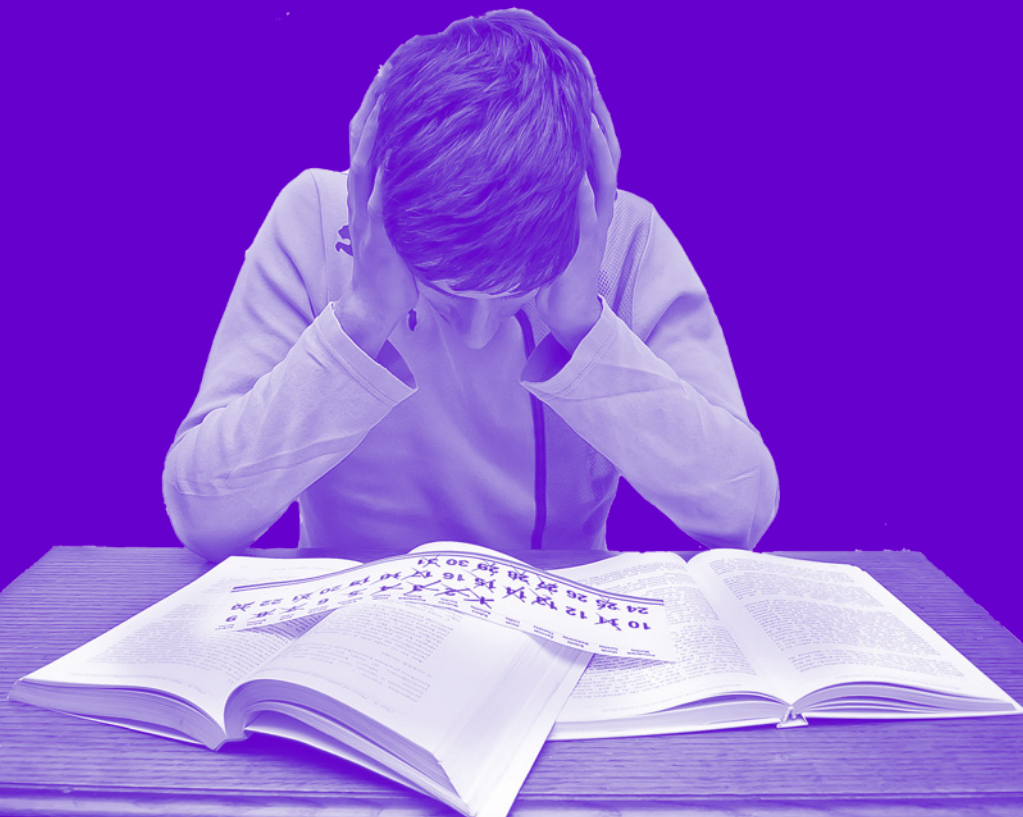

PRIJEDLOG MJERA

- Predvidjeti termine kolokvija na početku akademske godine, kako bi studenti unaprijed mogli organizovati svoje vrijeme i pravilno rasporediti materiju u cilju izbjegavanja „kampanjskog“ i promicanja kontinuiranog učenja.
- U vezi sa prethodnom mjerom, za unaprjeđenje kvalitete studiranja razmotriti mogućnost uvođenja „sedmice kolokvija“ u kojoj se ne bi održavala nastava i u kojoj bi se polagali kolokviji iz svih predmeta, kako bi se izbjeglo preklapanje kolokvija i nastavnog procesa.

RASPORED ODRŽAVANJA NASTAVE

Studenti su na održanom okruglom stolu istakli zamjerke na raspored održavanja nastave i vježbi. Zamjerke se posebno odnose na održavanje poslijepodnevnih nastave i nastave vikendom, cjelodnevne nastave na pojedinim godinama studija (npr. od 8:00h do 18:00h), te postojanje dugih pauza između časova. Istaknute primjedbe su još značajnije ako se ima u vidu i podatak da 47% studenata stanuje izvan Mostara.

PRIJEDLOG MJERA

- Prilikom kreiranja rasporeda na prvo mjesto staviti interes studenata i nastojati popodnevnu nastavu, nastavu vikendom i pauze između časova svesti na minimum.
- Promovisati upotrebu čitaonice i biblioteke za vrijeme dužih pauza kako bi studenti optimalno iskoristili vrijeme provedeno na Fakultetu.

PREDAVANJA SU DOSADNA!

Iako studenti prepoznaju važnost prisustva na predavanjima (65% anketiranih studenata), ističu da su predavanja nezanimljiva i da se svode na prepričavanje sadržaja udžbenika (33% anketiranih studenata). Kao dodatni problem ističu i nedovoljnu motivisanost nastavnika da predavanje učine zanimljivim (studenti smatraju da je to velikim dijelom posljedica preopterećenosti i nedovoljne materijalne podrške za naučno-istraživački i pedagoški rad).

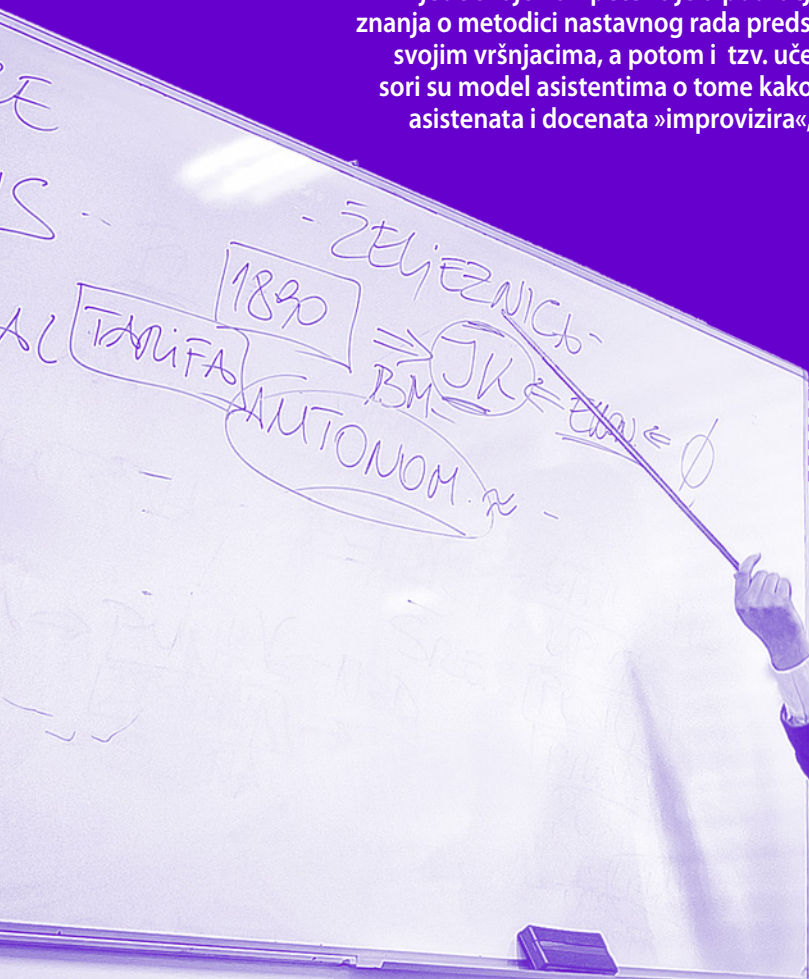

PRIJEDLOG MJERA

- Obogatiti predavanja dodatnim sadržajima poput korištenja PPT prezentacija i drugih audio-vizuelnih metoda.
- Koristiti ilustracije i povezivati materiju sa aktuelnim društvenim i političkim problemima.
- Izbjegavati prepričavanje sadržaja udžbenika i fokusirati se na značajnije i studentima interesantnije teme uz korištenje dodatne savremene literature i veći angažman samih studenata.
- Insistirati na interaktivnoj nastavi uz poticanje diskusije i dijaloga s ciljem razvijanja retorčkih vještina i sposobnosti, argumentovanog raspravljanja i uvažavanja drugog i drugačijeg mišljenja.
- Angažovati stručnjake iz prakse kao gostujuće predavače (sudije, tužioci, advokati, ombdusmeni itd.).
- Voditi računa o opterećenosti nastavnika brojem predmeta i časova kako bi se omogućila kvalitetnija priprema za nastavu.
- Poticati kontinuirano usavršavanje nastavnog osoblja kroz učestvovanje na naučnim savjetovanjima, seminarima u zemlji i inostranstvu, omogućiti studijske posjete i podržati naučno-istraživački rad.

DA LI SU MOJA PREDAVANJA/VJEŽBE DOBRE ?

Prema rezultatima provedenog istraživanja 90% anketiranog nastavnog osoblja (docenti, viši asistenti i asistenti) nije pohađalo edukaciju iz područja metodike nastave, a istu smatra izuzetno važnom i potrebnom. Navedeni podaci ukazuju na veliku motiviranost asistenata da unaprijede svoje kompetencije u području metodike nastave. Glavni izvor znanja o metodici nastavnog rada predstavljaju konzultacije s kolegama, svojim vršnjacima, a potom i tzv. učenje po modelu – odnosno profesori su model asistentima o tome kako se izvodi nastava, dok jedan dio asistenata i docenata »improvizira«, samostalno pronalazeći najbolji način izvođenja nastave.

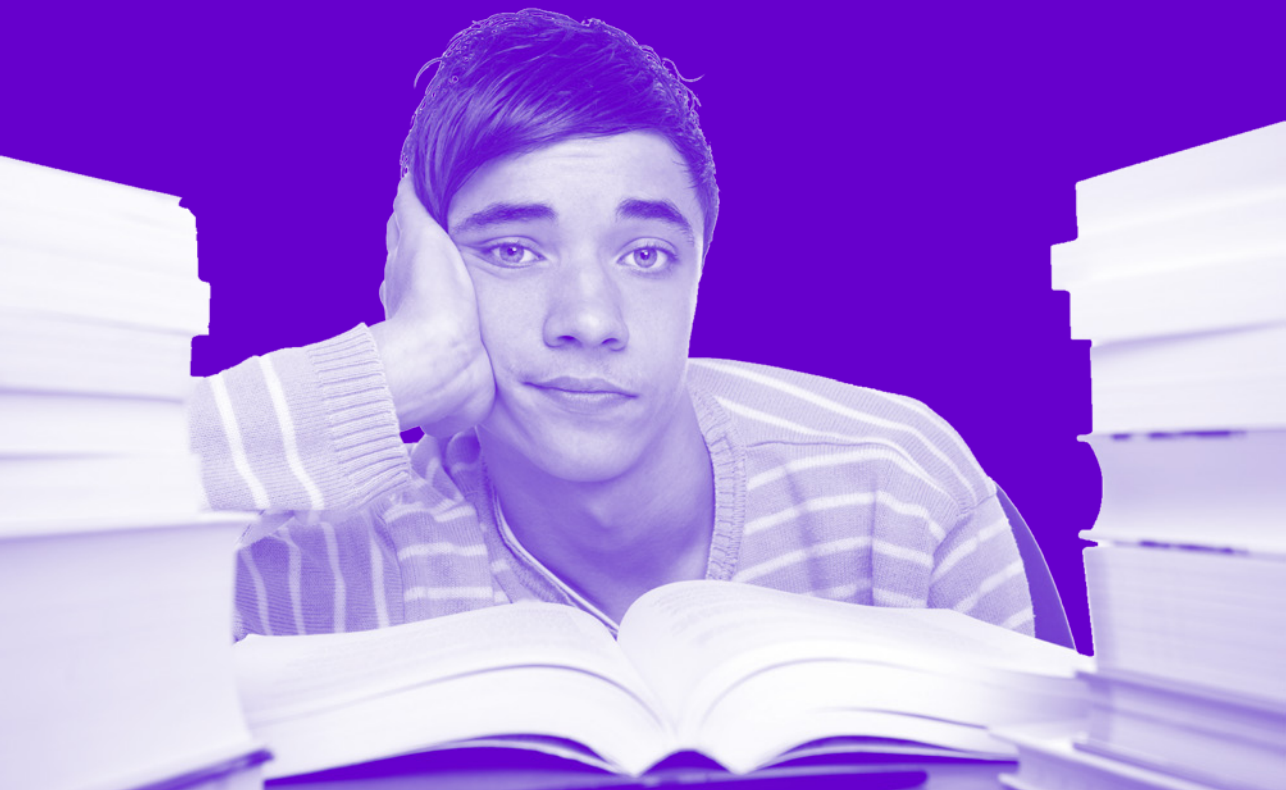

PRIJEDLOG MJERA

- Organizovati seminare iz područja metodike nastave (jednom godišnje) i planirati slične seminare u skladu sa potrebama nastavnog osoblja.
- Nabaviti stručnu literaturu iz područja metodike nastave, koja će biti dostupna nastavnom osoblju.
- Kontrolisati kvalitetu nastavnog procesa i nastavnog osoblja kroz evaluaciju od strane studenata (na kraju akademske godine).

VJEŽBE SU VAŽAN DIO NASTAVNOG PROCESA!

Prema mišljenju studenata vježbe čine izuzetno bitnu komponentu nastavnog procesa. Za „dobre“ vježbe je neophodno aktivno učestvovanje studenata. Međutim, kao nedostatak ističu veliki broj studenata po grupama koji otežava praktičan rad. Saradnici (viši asistenti i asistenti) su na okruglom stolu naglasili da je mali broj studenta aktivan na vježbama, da najveći broj dolazi na vježbe nespremno, bez potrebnih udžbenika, praktikuma i zakona, te da nisu u toku sa nastavnim sadržajem.

PRIJEDLOG MJERA

- Smanjiti broj studenata po grupama na 15, što bi omogućilo aktivniji angažman i učešće svih studenata u rješavanju konkretnih zadataka, te potaklo studente na sudjelovanje u diskusijama o temama koje se obrađuju na časovima vježbi.
- Na početku akademske godine upoznati studente (na vježbama, putem oglasne ploče i web stranice) sa Syllabusom predmeta uz preciziranje termina kada će se obrađivati pojedine teme predviđene nastavnim planom i programom, kako bi se studenti mogli unaprijed adekvatno pripremiti (pročitati i proučiti preporučene materijale – udžbenik, zakonske akte i sl.) za aktivno učestvovanje na vježbama.
- Razvijati samostalan i timski rad kod studenata uz primjenu osnovnih istraživačkih metoda kroz obaveznu izradu, podnošenje i prezentiranje referata, eseja i seminarskih radova.

PRAKTIČNI RAD NIJE ZASTUPLJEN U DOVOLJNOJ MJERI!

Studenti smatraju da je jedan od najvećih nedostataka pravnog studija nedovoljno sticanje praktičnog znanja i razvijanja vještina potrebnih za uspješno obavljanje poslova u struci.

PRIJEDLOG MJERA

- U okviru nastavnog plana i programa predvidjeti pravne klinike kao izborne predmete u oblasti pozitivnog prava (npr. klinika iz krivičnog procesnog prava, klinika iz građanskog procesnog prava, klinika iz privrednog prava, klinika iz upravnog procesnog prava, klinika iz radnog prava i sl.) na kojima bi se rješavali konkretni pravni problemi i izrađivali odgovarajući pravni akti i podnesci poput tužbe, presude, žalbe, rješenja, naredbe itd.
- Organizovati simulaciju suđenja iz svih procesnih predmeta na kraju akademske godine, kako bi studenti mogli i praktično prezentirati teorijska znanja stečena tokom studija. S obzirom da je Pravni fakultet u sklopu realizacije projekta „Simulacija suđenja kao metod praktične primjene znanja“ (Projekat je podržan od strane Federalnog ministarstva obrazovanja i nauke) opremio sudnicu i time stvorio sve potrebne uslove za ovaj vid učenja, simulacije suđenja bi trebale biti obavezne i uključivati što veći broj studenata.
- Analizirati postojeći sistem studentske prakse (provodi se samo na četvrtoj godini studija i traje četiri sedmice), njegove prednosti i nedostatke i eventualno razmotriti mogućnost njegove izmjene (npr. praksa na trećoj i četvrtoj godini studija u trajanju od dvije sedmice).

- Unaprijediti postojeću studentsku praksu kroz proširenje kruga subjekata u kojima studenti mogu obavljati predviđenu praksu, obzirom da je istraživanje pokazalo da se ona uglavnom obavlja u općinskim sudovima.
- U okviru nastavnog plana i programa za određene predmete predvidjeti posjete relevantnim institucijama (općinski i kantonalni sudovi, Sud BiH, tužilaštva, kaznenopopravni zavodi, ministarstva unutrašnjih poslova, Institut za intelektualno vlasništvo BiH, centri za socijalni rad, porodična savjetovališta, Ombudsmeni, privredne komore). U okviru ove mjere Fakultet bi trebao sklopiti odgovarajući memorandum o saradnji sa navedenim institucijama (memorandumom predvidjeti i mogućnost obavljanja studentske prakse i gostovanje stručnjaka iz ovih institucija).
- Osnovati pravnu kliniku za pružanje besplatne pravne pomoći u okviru koje bi studenti četvrte godine i absolventi, nakon provedene obuke i obavljenog testiranja, pružali pravnu pomoć (pomoć u popunjavanju obrazaca, sastavljanju sudskih podnesaka, davanju savjeta i sl.).

NAGRAĐIVANJE USPJEŠNIH STUDENATA

Pravila Pravnog fakulteta predviđaju mogućnost nagrađivanja uspješnih studenata u vidu dodjele pohvale, diplome i nagrade za uspjeh postignut u toku studiranja, te posebne diplome „student generacije“ za studenta sa najboljim ukupnim prosjekom ocjena koji ne može biti manji od 9. Iako studenti smatraju da je ovaj vid priznanja značajan, oni također predlažu konkretnije vidove podrške najboljim studentima, potičući tako studente da teže ostvarivanju što boljih rezultata, umjesto da se zadovolje prolaznom ocjenom. Studenti, ali i nastavnici ističu da se većina vremena i pažnje nastavnika posvećuje „lošijim“ studentima, a da se vrijedni i iznadprosječni studenti uglavnom zanemaruju, te da se nedovoljno radi na njihovom usavršavanju.

PRIJEDLOG MJERA

- Osloboditi plaćanja školarine redovne studente koji u tekućoj akademskoj godini ostvare ukupan prosjek 9.
- Osigurati komplet besplatnih udžbenika za redovne studente koji u tekućoj akademskoj godini ostvare ukupan prosjek 9.
- Poticati uspješne studente na individualni rad, uključujući i učešće u naučno-istraživačkim projektima sa nastavnim osobljem, te učiniti dostupnim resurse za rad i istraživanja na Fakultetu (računar, internet konekcija, korištenje bibliotečkog fonda, intenzivnija konsultativna nastava i sl.).
- U većoj mjeri angažovati uspješne studente u nastavnom procesu u svojstvu demonstratora, što bi i nastavnicima značajno olakšalo rad sa studentima.

KONTROLA KVALITETE NASTAVE

Istraživanje je pokazalo da su studenti nezadovoljni kriterijima koji se postavljaju prilikom polaganja ispita u smislu njihove neujednačenosti, budući da pojedini nastavnici postavljaju izuzetno visoke kriterije za prolaznu ocjenu, uslijed čega je prolaznost izuzetno loša, a prosječna ocjena niska. Istaknuta je i činjenica da postoji nesklad između broja časova predavanja i vježbi koji se stvarno održavaju i broja časova istih koji su predviđeni nastavnim planom i programom, na način da se održava manji broj časova od predviđenog.

PRIJEDLOG MJERA

- Uspostaviti efikasan sistem kontrole održavanja nastave i vježbi kroz periodične kontrole od strane menadžmenta Fakulteta i predstavnika studenata pojedinih godina studija.
- Uspostaviti mehanizam interne kontrole nastave kroz katedre i Nastavno – naučno vijeće. Svaka katedra na kraju semestra treba napraviti pregled redovnosti održavanja nastave i vježbi kao i detaljnu i sveobuhvatnu analizu prolaznosti i prosječne prolazne ocjene.
- Na predmetima na kojima se ustanovi da je prolaznost manja od 40%, Nastavno-naučno vijeće treba razmotriti mogućnost uvođenja dodatne nastave ili drugih načina rješenja uočenog problema.
- Ocjenjivati uspješnost nastavnog procesa od strane studenata kroz popunjavanje anketnih upitnika na kraju svakog semestra.
- Učiniti dostupnim ispitna pitanja i primjere testova, kolokvija i sl. iz svih predmeta putem oglasne ploče i web stranice Fakulteta čime bi se doprinijelo ujednačavanju kriterija za polaganje ispita, a studentima olakšalo polaganje. Objavljivanje ispitnih pitanja bi trebalo biti obavezno za nastavnike.
- Uvesti praksu održavanja periodičnih (najmanje jednom u semestru) sastanaka menadžmenta sa studentima svih godina na kojima bi se raspravljalo o aktuelnim problemima vezanim za odvijanje nastavnog procesa i zajednički razmatrali prijedlozi za njihovo prevazilaženje ili ublažavanje.
- Na četvrtoj godini studija, na kraju ljetnog semestra, organizovati testiranje studenata o stečenom znanju u toku studija.

KOMUNIKACIJA, ODNOS PROFESOR-STUDENT

Provedeno istraživanje pokazuje da veliki broj studenata (preko 48%) smatra da je odnos profesora prema studentima odlučujući faktor koji olakšava studiranje i polaganje određenog ispita. Nedostatak korektnog odnosa, prema mišljenju studenata, značajno otežava izvršavanje fakultetskih obaveza. Usko povezana s odnosom prema studentima, jeste i motivacija za rad koja je također od izuzetne važnosti (za više od 24% ispitanih studenata). Studenti su na okruglom stolu uglavnom izrazili zadovoljstvo sa odnosom nastavnog osoblja Pravnog fakulteta prema njima, posebno ističući da je većina nastavnika, te posebno asistenata uvijek dostupna za konsultacije i ostale vidove pomoći.

PRIJEDLOG MJERA:

- Poticati studente da slobodno komuniciraju sa nastavnicima, slobodno postavljaju pitanja i iznose svoj stav o nastavnoj materiji i ispitima, bez straha da će biti sankcionisani.
- Poticati nastavno osoblje da što više koriste različite oblike komuniciranja sa studentima, a posebno e-mail.
- Omogućiti studentima da na jednako efikasan način komuniciraju i sa spoljnim saradnicima koji u pravilu rjeđe borave na Fakultetu u odnosu na stalno zaposlene.
- Nagraditi nastavnike koje studenti posebno istaknu kao pristupačne, prijateljski raspoložene i uvijek spremne za saradnju.

VANNASTAVNE AKTIVNOSTI

Na održanom okruglom stolu sa studentima zaključeno je da je samo mali broj studenta uključen u vannastavne aktivnosti poput učešća na sportskim takmičenjima na nivou Univerziteta, učešća u radu Unije studenata, učešća na seminarima, takmičenjima i sl. Ključni razlozi za ovakvo stanje su prema mišljenju studenata neinformisanost i nedovoljna motivacija. Studenti su pokazali spremnost za veći angažman u vannastavnim aktivnostima.

PRIJEDLOG MJERA:

- Poticati i promovisati vannastavne aktivnosti na Pravnom fakultetu; učešće studenata i nastavnog osoblja na različitim oblicima takmičenja u zemlji i inostranstvu iz različitih pravnih oblasti (građansko, krivično, upravno pravo), organizovanje debatnog kluba i sl.
- U saradnji sa studentima pokrenuti izdavanje studentskog lista u kojem bi se objavljivati studentski radovi i istraživanja, informacije o studiju i ostalim temama od značaja za studente.
- Vizuelno predstaviti dostignuća prethodnih generacija studenata na domaćim i međunarodnim naučnim i sportskim takmičenjima, npr. napraviti i izložiti panoje sa fotografijama u prostorijama Fakulteta, objavljivati rezultate takmičenja na web stranici i službenoj Facebook stranici Fakulteta koja je nedavno pokrenuta.
- Osnovati ALUMNI organizaciju i udruženje pravnika u cilju održavanja veza bivših studenata sa Fakultetom i promovisanja Pravnog fakulteta u poslovnoj i široj društvenoj zajednici.

POZNAVANJE BOLONJSKOG PROCESA!

Provedno istraživanje je pokazalo da studenti Pravnog fakulteta u velikom procentu uopće nisu upoznati sa Bolonjskim procesom ili da su s ovim procesom upoznati sasvim površno. Ipak, studenti očekuju da će Bolonjski proces donijeti pozitivne promjene.

PRIJEDLOG MJERA

- Publikovati i distribuirati brošure o osnovnim bolonjskim principima u okviru izdavačke djelatnosti Fakulteta.
- Oragnizovati seminare i predavanja profesora i studenata pravnih fakulteta iz BiH i regije u cilju prenošenja svojih iskustava, kako studentima tako i nastavnom osoblju.
- Organizovati studentske posjete univerzitetima u regiji i u drugim evropskim zemljama radi sagledavanja praktičnih implikacija, pozitivnih iskustava i problema implementacije Bolonjskog procesa.

SEMINARSKI RADOVI I NAUČNO-ISTRAŽIVAČKI RAD

Na okruglom stolu održanom sa studentima zaključeno je da su seminarski radovi važan dio nastavnog procesa, ali da im studenti i nastavno osoblje ne pridaju dovoljno pažnje, odnosno da se studenti ne trude u dovoljnoj mjeri istražiti zadanu temu.

PRIJEDLOG MJERA

- Organizovati predavanja/seminare iz metodologije izrade seminarskog rada na prvoj godini studija.
- Upute za izradu seminarskih radova učiniti dostupnim studentima putem web stranice Fakulteta.
- Podučavati studente o načinima pronalaska potrebnih informacija, te o korištenju relevantnih naučnih metoda iz određenih oblasti, kako bi se potaklo kritičko razmišljanje i samostalan rad.
- Obogatiti bibliotečki fond Pravnog fakulteta nabavkom novije savremene literature (knjige, priručnici, časopisi i sl.) na domaćim i stranim jezicima.
- Afirmisati nastavno osoblje da zajedno sa studentima obrađuje teme koje su aktuelne i interesantne.
- Popularizirati naučno-istraživački rad među studentima nagrađivanjem (npr. simbolična novčana nagrada) i objavljivanjem najboljeg studentskog rada u časopisu Revija za pravo i ekonomiju.

ZAKLJUČAK

UMJESTO ZAKLJUČKA

Ovaj Priručnik se temelji na promišljanjima i radu različitih učesnika nastavnog procesa (studenata, asistenata, viših asistenata i docenata) na Pravnom fakultetu Univerziteta „Džemal Bijedić“ u Mostaru. Njome se daje uvid u konkretne mjere koje bi trebalo poduzeti u cilju postizanja kvalitetnijeg nastavnog procesa koji pretpostavlja postojanje aktivnog nastavnika/saradnika i aktivnog studenta, te dobre organizacije samog studija.

Iskreno se nadamo da će Priručnik biti od koristi kako nastavnicima, saradnicima, studentima tako i menadžmentu Fakulteta te različitim fakultetskim službama (studentska služba, biblioteka, čitaonica, redakcija i sl.) kako bi što uspješnije i kvalitetnije uskladili svoje djelovanje sa principima Bolonjske deklaracije.

Mostar, april 2012. godine

